CONSOLATIONUM
A GRAECIS ROMANISQUE SCRIPTARUM
HISTORIA CRITICA.

DISSERTATIO INAUGURALIS

QUAM

AD SUMMOS IN PHILOSOPHIA HONORES

AB AMPLISSIMO

PHILOSOPHORUM ORDINE LIPSIENSI

RITE IMPETRANDOS

SCRIPSIT

CAROLUS BURESCH.

LIPSIAE
TYPIS J. B. HIRSCHFELDI.
MDCCCLXXXVI.

PATRI

ET

OTTONI RIBBECKIO

SACRUM.

CONSOLATIONUM
A GRAECIS ROMANISQUE SCRIPTARUM
HISTORIA CRITICA.

SCRIPSIT

CAROLUS BURESCH.

Luctum qui acerrimum morbum censerent, innumeris autem molestiis totam uitam ita occupatam esse quererentur ut inire omnino esset malum: eos antiquitus id egisse ut illorum malorum inuenirent medicinas nemo mirabitur. Spectant autem haec quae dixi cum ad ueteres omnino tum ad Graecos in quorum uel antiquissimis carminibus eiusmodi sententias offendimus.

Plato [1]) primus adeo statuit uocem *λύπην ἀπὸ τῆς διαλύσεως τοῦ σώματος ἐπονομασθῆναι ἣν ἐν τούτῳ τῷ πάθει ἴσχει τὸ σῶμα*, et proni hanc simul etymologiam simul sententiam amplexi sunt Cleanthes [2]) et Chrysippus [3]) stoici.

In prouerbii uero usum abierat uox quaedam qua furori adsimulatur luctus quae apud posterioris aetatis comicos passim invenitur:

Λύπη μανίας ὁμότοιχος εἶναί μοι δοκεῖ [4]),

et omnium humanae uitae malorum summum uocare luctum identidem non dubitauit Menander [5]). Cui perniciosae aegritudini succurrere et mederi potest consolantis amici uox, nam

Ὀργῆς νοσούσης εἰσὶν ἰατροὶ λόγοι siue
Ἄλλ' ἐπ' ἄλλῃ φάρμακον κεῖται νόσῳ·
λυπουμένῳ μὲν μῦθος εὐμενὴς φίλων [6]).

Moralis philosophiae partis locus qui est de consolatione nescio an sit praecipue aptus ad pernoscendam ueterum litte-

---

1) Cratyl. p. 419 C. 2) Stob. Flor. CVIII, 59. 3) Cic. Tusc. III, 25, 61. 4) Antiphanis: Com. III, 154 M. cf. Alexidem ib. III, 522. Philemonem IV, 43. Cleaeneti tragici frg. 2 N. 5) Frg. inc. 121. 123. IV, 263.

6) Aesch. Prom. 378 D (Scen. ed. V). Eur. frg. 954 N. Plut. cons. ad Ap. 102 B. cf. Eur. frgg. 1049. 1064. Soph. frg. 239. Philem. frg. IV, 42.

rarum arcanam illam gratiam quae ni fallor efficitur uirtutum specie diuersarum conspiratione consensuque sine quo tamen uera artis opera non nascuntur. Sed ut haec quae in commune paulo obscurius fortasse indicaui, de hoc certo artis genere explanem: in his scriptionibus quibus luctus non tam singulorum quam cunctorum mortalium curatur, diuersas artis species ad unum idemque perficiendum pulchra concordia sociatas deprehendimus. Philosophiae sublimem grauitatem, suauitatem blandam poesis, artis rhetoricae magnificum impetum in partes suas uocat qui consolandi et difficili et ambiguo munere fungitur. Et optima quaeque poetae suppeditabant, plurimosque locos philosophi antiquitus e poetis excerpebant quos aut disertis uerbis exscribebant aut disiectis metri membris ad sermonem adcommodabant. Sic Axiochus Socraticus ille dialogus poetarum locis et apertis et opertis refertus est; sic in Phaedone Plato *πανταχοῦ παρῳδεῖ τὰ τοῦ Ὀρφέως*[1]); sic Crantoris libellus uariatus erat Homeri et Euripidis[2]) praecipue sententiis quarum complures certo possumus eruere; sic Epicurus haud dubie consolationem non minus quam ceteros suos libellos poetarum locis quasi consarcinauit, maxime Euripidi addictus[3]) quem quidem ipse Chrysippus saepe laudauit[4]); nec aliter — uno excepto Seneca — ceteri omnes, cuius rei aptissima exempla supersunt Ciceronis et Plutarchi quae huc pertinent scripta. Ceterum mirifice in eisdem fere locis coloribus luminibus uersabantur hae scriptiones, denique eisdem regionibus circumscriptae erant, ex quo Crantor primus ut uidetur hoc peculiare litterarum genus constituit.

Poetae autem quamquam — id quod consentaneum est et hodie quoque demonstrari potest — praeierunt in hoc genere philosophis (multi erant hac in materia Orphici[5]), et epicedio-

1) Olympiod. ad Phaed. p. 70 C. 2) Diog. IV, 26.

3) Sext. Emp. adv. gram. 1, 13, 273 Bkk.

4) Plut. Mor. p. 1040 B. cf. Cic. Tusc. III, 25, 59.

5) Plat. Phaed. p. 61 B cum scholio. Philolaus apud Iamblich. Protr. VIII, 134. Cic. Hort. frg. 88 Bait. cf. Lobeckii Agla. p. 795 sqq. Eur. Alc. 967. Clem. Alex. Strom. III, 16 (II p. 253 D.).

rum et threnorum genus antiquissimum [1]) non solum mortuos deflebat sed etiam superstites consolabatur) [2]), tamen florentibus quidem litteris in eo minus quam rhetores et philosophi se exercebant. Qui quidem tam accurate totam materiam conlegerant et pro uariis lugendi occasionibus disposuerant, ut mox separatim certae scholae existerent, quae non solum de morte sed de exilio, de interitu patriae, de seruitute, de debilitate, de caecitate, de omni casu in quo nomen poni solet calamitatis, dicerent et scriberent [3]). Itemque illi diligenter consolationi locum suum in philosophia tribuerant. Scimus

---

1) Il. Ω 721 *ἀοιδοὶ θρήνων ἔξαρχοι* memorantur quorum *θρῆνος* excidit, nam secuntur Andromachae Hecubae Helenae *γόοι* fortasse substituti.

2) Lucian. de luct. XX *ἀλλ᾽ ὅμως οἱ μάταιοι καὶ βοῶσι καὶ μεταστειλάμενοί τινα θρήνων σοφιστὴν πολλὰς συνειλοχότα παλαιοὺς συμφοράς, τούτῳ συναγωνιστῇ καὶ χορηγῷ τῆς ἀνοίας καταχρῶνται, ὅπῃ ἂν ἐκεῖνος ἐξάρχῃ, πρὸς τὸ μέλος ἐπαιάζοντες.* Cf. Il. Ω 723 *Ἀνδρομάχη ἦρχε γόοιο* et 746 *ἐπὶ δὲ στενάχοντο γυναῖκες.* — Etenim malorum socios habere miseris semper magnum solacium et fuit et est. Nec mirum, si quidem maxime humanum est. Itaque haud dubie antiquissimum argumentum et in consolationibus grauissimus locus est 'alienorum malorum conmemoratio'. Threnorum autem genus, ut fit in talibus, per saeculorum decursum nullam fere mutationem passum est, ut discimus Luciani illo grauissimo testimonio et ex hoc loco epicedii a Statio in patrem scripti quem mihi uideor tandem restituisse (Silu. V, 3, 54 sqq.):

non arua rigaret
Sudor equum, aut putri sonitum daret ungula campo,
Sed Phoebi simplex chorus hic frondentia uatum
Praemia laudato, genitor, tibi rite ligare*t*.
Ipse madens oculis, umbrarum animaeque sacerdos
Praecinerem gemitum e. q. s.

'Praemia tibi (scil. statuae tuae coronam) ligaret' dicit ut Phaedr. IV, 6, 5 M. 'qui capitibus cornua suis ligarant'. — Inprudenter ut saepe in Statii siluis hunc locum conrupit Baehrens. Ceterum in illo uno argumento uersata est Antimachi consolatio quae *Λύδη* inscripta fuit. Hic enim Lyda coniuge mortua *παραμύθιον τῆς λύπης αὑτῷ ἐποίησε τὴν ἐλεγείαν τὴν καλουμένην Λύδην, ἐξαριθμησάμενος τὰς ἡρωικὰς συμφοράς, τοῖς ἀλλοτρίοις κακοῖς ἐλάττω τὴν ἑαυτοῦ ποιῶν λύπην.* Plut. cons. ad Ap. 106 B. cf. Athen. XIII, 597 A. Pariter Pindari Simonidis Bacchylidis atque adeo Statii threni passim ad consolationem spectant.

3) Cic. Tusc. III, 34, 81.

Posidonium stoicum in parte morali non tantum praeceptionem sed etiam suasionem et consolationem et exhortationem necessariam iudicasse[1]). Quamquam quae una nobis tradita est diligentior definitio Eudori Alexandrini qui nouae Academiae philosophus et Straboni Augustoque aetate suppar fuisse uidetur[2]), ad satis recentem pertinet aetatem. Is in opere quod inscripsit *Διαίρεσις τοῦ κατὰ φιλοσοφίαν λόγου*[3]) cum moralis partis tres locos fecisset, unum *περὶ θεωρίαν τῆς καθ᾽ ἕκαστον ἀξίας, περὶ τὴν ὁρμήν* alterum, tertium *περὶ τὴν πρᾶξιν*, tertii loci fecit speciem *περὶ τῶν ἀλλοτριούντων ἀπό τινων πράξεων* quae adpellatur *παραμυθητικός*, a quibusdam autem *παθολογικός**). Itaque hoc genus arte cognatum est *προτρεπτικοῦ* siue 'exhortationis' generi quocum ab antiquis et rhetoribus[4]) et philosophis[5]) passim conponitur.

Verum omnium illorum consolationis generum longe praestantissimum et grauissimum plurimisque modis uariatum et elaboratum est ut facile intellegitur id quod mortis tractat solacia, ut consolationem quae est de morte liceat uocare consolationem *κατ᾽ ἐξοχήν, τὸν παραμυθητικὸν λόγον*. Cuius speciei in litteris initia incrementa, florem exitum hac critica disputatione persequi in animo est; altera libelli parte quam edituri sumus, ipsius consolationis indolem et naturam quantum hodie fieri potest delineare et singula argumenta locosque quibus utebantur ueteres conligere et a primitiis usque ad extrema antiquitatis tempora recensere conabimur. Non igitur licuit subsistere in paucis illis operibus quae consolationis nomine nunc inscribuntur, sed undique conquirenda erant quae ad restituendam deperditorum scriptorum indolem rationemque aliquo modo apta esse uiderentur. Pertinet autem, ut hoc

1) Sen. epist. 95, 65.

2) De Eudori aetate quem in Pythagoreis recensuit Mullachius (in frgg. phil. gr. II, 102 sqq.), nondum liquebat Heusdio, in diatribe in locum philosophiae moralis qui est de consolatione apud Graecos, Trai. ad Rhen. 1840, p. 8. cf. Strab. XVII, 1, 5. Zelleri gr. philos. III, 611 adn. 3.

3) Stob. Ecl. eth. 46 sqq. u. Mull. l. l. 4) Cic. de or. II, 12, 50. 15, 64. Quint. X, 1, 46. 5) Eudorus l. l. 52. Sen. epist. 95, 65.

*) Excursus I.

statim addam, ad genus consolatorium ὁ ἐπιτάφιος λόγος [1]) siue laudatio funebris ex ipsius Platonis definitione [2]) e qua eius postremus et quartus locus est πατέρας δὲ καὶ μητέρας καὶ εἴ τινες τῶν ἄνωθεν ἔτι προγόνων λείπονται, τούτους δὲ παραμυθούμενος — licet ipsa floris Atheniensium aetate degenerauerit fere in meram cum defunctorum tum totius Atheniensium nominis laudationem.

Inter philosophos primus in genere consolatorio uidetur uersatus esse DEMOCRITUS qui cum summum bonum statueret εὐθυμίαν siue εὐεστώ [3]), quomodo hic animi status posset parari conpluribus libris quaesiuit, quales sunt περὶ εὐθυμίας, Εὐεστώ, ὑπομνήματα ἠθικά [4]); libello autem qui fuit περὶ τῶν ἐν Ἅιδου mortis metum uanum esse uidetur demonstrasse [5]).

---

1) Hic primum ad milites solos pertinebat qui pro patria mortui erant; qualis oratio solis Atheniensibus in morem uenit, ex a. 479 quo Aristides post Plataeensem pugnam laudationem dixit primus, si credis Westermanno (in quaestt. Dem. 1831, II, p. 24). Sed moris origo tenebris obuoluta est: Persicorum bellorum temporibus morem ortum esse crediderim. Cf. Thuc. II, 34, 5. — Apud Romanos inter mulieres prima laudata est Popilia a Catulo filio primo a. Chr. n. s. Cic. de or. II, 11, 44.

2) Menex. p. 236 E. cf. Menandri περὶ ἐπιδεικτικῶν c. XI (Rh. gr. III, 421 Sp.). Pseudodion. art. rhet. VI, 4 init. εἶτα οὕτως ἐπὶ τὸ παραμυθητικὸν τῶν πατέρων ... ἀναγκαιότερον δὲ ὁ παραμυθητικὸς παραμυθουμένων ἡμῶν τοὺς προσήκοντας.

3) Diog. La. IX, 45.

4) Diog. IX, 46. Infelicissime Heusdius p. 14. Fabricii coniecturam secutus Democriti opus inscriptum fuisse censet: Ἀμαλθείας κέρας ἢ περὶ εὐθυμίης ὑπομνημάτων ἠθικῶν η'. Probabilius conicias perperam in moralibus scriptis enumerari Ἀμαλθείας κέρας et fuisse opus quo 'uariam et miscellam et quasi confusaneam doctrinam' conquireret πολύτροπος ille philosophus. Inter eiusmodi librorum inscriptiones illa certe a Gellio praef. 6 memoratur; et Sotionis Peripatetici Ἀμαλθείας κέρας 'liber multae uariaeque historiae refertus' ab eodem laudatur 1, 8, 1.

5) Creauit enim Democritus consolationis locum qui est 'de uano inferorum metu'. Ἔνιοι — ait apud Stob. Flor. CXX, 20 — θνητῆς φύσιος διάλυσιν οὐκ εἰδότες ἄνθρωποι, συνειδήσι δὲ τῆς ἐν τῷ βίῳ κακοπραγμοσύνης, τὸν τῆς βιοτῆς χρόνον ἐν ταραχῇσι καὶ φόβοισι ταλαιπωρέουσι, ψεύδεα περὶ τοῦ μετὰ τὴν τελευτὴν μυθοπλαστέοντες χρόνου. Epicurus

Certum est non pauca consolatoria ad eum redire; historiolam autem quae de Democrito Dareum regem consolante traditur a Iuliano [1]), indicatur a Plinio [2]), olim in aliquo Democriti scriptorum narratam fuisse, tum in unam alteramue consolationem — gaudet enim hoc genus mythis allegoriis fabulis [3]) — migrasse crediderim, praesertim cum Iulianus qui ipse eam in consolatione adfert, reconditam et minus diuulgatam esse adfirmet. Nimirum Lucianus [4]) quod eandem fabulam narrans inducit pro Democrito et Dareo Demonactem cynicum et Herodem Atticum sophistam illum tum clarissimum, aut ioci gratia aut in maiorem amici gloriam hoc fecisse putandus est.

Hipparchum Pythagoreum Lysidi aequalem si inter huius generis scriptores hoc loco enumero, commoditatis causa facio, non quod contra consensum recentiorum philosophorum fragmentum illud consolatorium pulcherrimum id quidem quod ex Hipparchi libro *περὶ εὐθυμίας* exhibet Stobaeus [5]), antiquo illi Pythagoreo ausim tribuere [6]). Attamen recentiorem eiusdem scholae sectatorem quisquis haec scripsit et propter sermonis Graeci bonam notam et propter argumentorum probitatem haud posuerim post I a. Chr. n. saeculum.

Non praetereundus est Prodicus Ceus quippe qui oratione quam de morte et de uitae miseriis habebat multum contulerit ad excolendum genus, ut eum potissimum posterioribus consolationibus certam notam inpressisse certumque colorem dedisse cogamur statuere [7]). Cuius orationis summam debemus auctori Axiochi dialogi; ualde tamen cauendum est ne eo progrediamur ut omnia fere, praecipue illam de animi inmortalitate doctrinam (p. 370 B sqq.), quae illic proferuntur Prodico

---

hunc locum pluribus explanatum omnium ori inseruit; eundem legimus pulcherrime adornatum apud Lucr. III, 978 sqq. L.

1) Epist. 36 H. 2) Nat. hist. VII, 189. cf. Zellerum l. l. III 1, 765.

3) De sententia cf. Democr. frgg. 20 et 41 Mull.; eodem spectat de Luctu fabula in Plutarchi cons. ad Ap. 111 F et ad ux. c. VI.

4) Demonax c. XXV. 5) Flor. CVIII, 81. 6) Iam Meinersius spurium esse contendit hoc fragmentum. Cf. Heusdium p. 30 et Zellerum III 2, 99. 101. 7) Sic iam Welcker in opusc. II, 497 sqq.

deberi cum Geelio et Welckero[1]) putemus. Nam oratio illius sophistae certis finibus a Socrate qui narrat ita circumscribitur, ut incipiat a p. 366 D ubi postquam Axiochus interrogauit: *Τίνα δὲ ἦν τὰ λεχθέντα;* Socrates respondet: *Φράσαιμι ἄν σοι ταῦτα ἃ μνημονεύσω· ἔφη γάρ·* — et pertineat usque ad p. 369 D ubi Axiochus narrantem indignatus interpellat: *Σὺ μέν* inquit *ἐκ τῆς νῦν ἐπιπολαζούσης λεσχηνείας τὰ σοφὰ ταῦτα εἴρηκας.* Tum Socrates sua ipsius de animi inmortalitate doctrina illum mirum quantum consolatur. Nec maiore iure Gobryae narratio Prodico uindicatur. Ceterum quod p. 366 B extr. Socrates fatetur *ταῦτα δὲ ἃ λέγω Προδίκου ἐστί,* innuit locum illum 365 D qui p. 369 C repetitur. Et uideo me in hac re cum Zellero[2]) consentire.

Ipsarum consolationum quae quidem ad nos peruenerint et haud dubie earum quae apud ueteres ferebantur, antiquissimam censeo esse libellum illum aureum qui inscribitur *ΑΞΙΟΧΟΣ ἢ περὶ θανάτου.* Itaque accidit ut ipso initio huius disputationis in quaestiones spinosissimas mergamur simulque grauissimas a quibus iudicium de conplurium huius generis scriptorum fonte faciendum pendeat. Atque perlustranti mihi Graecas Romanasque litteras uix ullius in mentem uenit operis, de cuius auctore tempore pretio tam diuersae et dissonae sententiae a uiris doctis et iis partim horum studiorum principibus in medium latae sint; paene dixerim cum Cicerone: 'Harum sententiarum quae uera sit deus aliqui uiderit; quae ueri simillima magna quaestio est.' Sed altius repetendum est et historia ratioque totius quaestionis quam breuissime explicandae sunt.

De auctore Axiochi qui iam Laertii Diogenis temporibus[3]) inter Platonis dialogos *νοθευομένους* ferebatur et hodie quoque plerumque in eiusdem codicibus inuenitur, iam pridem a multis multum dubitatum est[4]), cum alii quorum dux uidetur

1) Vide Welckerum l. l. p. 499. 2) l. l. 1, 1003 adn. 6.

3) Diog. III, 62.

4) Vide I. Fr. Fischeri epistulam ad Gernhardum in ed. III Aeschinis

esse Marsilius Ficinus cogitarent de Xenocrate academico cuius inter scripta Diogenes (IV, 12) librum περὶ θανάτου recenset — satis inepte et plane nullo fundamento nixi —, alii multi [1]) Clementem Alexandrinum Stobaeum, Thomam Magistrum codices secuti eum Platoni adscriberent, alii et ii quidem summi uiri uelut Casaubonus Gesner, Hemsterhusius Ruhnkenius libellum esse Aeschinis Socratici suspicarentur — permoti testimoniis quibusdam Diogenis Athenaei, Harpocrationis Suidae. Atque sub Aeschinis nomine Axiochum cum dialogis qui inscribuntur Ἐρυξίας et περὶ ἀρετῆς primus edidit Ioannes Clericus Amstelodami p. Chr. n. MDCCXI. Cui suspicioni praeter ipsum sermonem qui non semel posterioris sermonis graeci prae se fert uestigia obstare uidebantur grauissima argumenta: cum enim Pollux (I, 35) ex Aeschinis Axiocho ἀλεκτρυονοτρόφοι uocem adferat et Athenaeus (XIII, 611 D) Alcibiadem in hoc dialogo ut moechum et hominem uinolentum perstringi testetur, neutrum in eo de quo agitur Axiocho inuenitur. Et Stephanus quidem olim aut illum ad quem isti spectarent Aeschineum dialogum ab eo quem legimus distare aut duos eiusdem nominis sed diuersi argumenti dialogos ab illo esse scriptos statuit; et in eandem suspicionem uideo incidisse Welckerum [2]) qui ʻmaioremʼ Aeschinis Axiochum periisse, ʻminoremʼ seruatum esse censuit. Primus Meinersius [3]) magno impetu cum in ceteros illos duos dialogos tum in Axiochum sic inuectus est: ʻAeschinisʼ inquit ʻqui feruntur dialogi tantum abest ut illum aliumue Socratis discipulum auctorem habeant, ut ne ab u n o quidem auctore profecti sint. Scribendi enim genus quo III dialogi siue Axiochi auctor usus est ab illo sermone qui in duobus prioribus (Eryxiam et de uirtute dialogum dicit) tantum abest ut quiuis Graecae linguae non pror-

---

dialogorum, Lips. 1786, p. 193 sqq. cf. C. Fr. Hermanni qui inscr. Gesch. u. Syst. d. Platon. Philos., Heidelb. 1839, 1, 584.

1) Enumerat eos Fischer l. l. p. 194. 2) Unächtheit der Rede des Lysias gegen den Socratiker Aeschines, in op. I, 422. 3) In ʻiudicio de quibusdam Socraticorum reliquiisʼ, Gotting. 1782, in Fischeri ed. III p. XXXV sqq.

sus ignarus auctorum etiam diuersitatem agnoscere et possit et debeat.' In Axiocho autem adgnouit putidam et barbaram orationem, pestiferas et inter se pugnantes sententias, intempestiuum declamandi furorem, sermonis sordes et rursus meretricium fucum, immo totum libellum quod a posterioris aeui sophista fictum esset portentosum scriptum ausus est uocare.

Eis quae de ceteris illis dialogis disputauit nemo dubitabit subscribere, si quidem toto caelo distant ab Axiocho fetus isti quorum altero Platonis quaedam doctrinae quam potest maxime inepte atque perperam referantur [1]), altero uero dum legimus sopiamur [2]), uterque insuper iam a ueteribus tamquam spurius damnatus sit [3]). Iudicio autem illi de Axiocho iniquissimo se adplicauit Matthiaeus [4]) eatenus ut dialogum cuius quosdam locos etiam in Ciceronis Tusculanis disputationibus et in Plutarchi ad Apollonium consolatione reperiri obseruasset, ex eodem atque illos fonte Crantore inrigatum itaque post CXX fere olympiadem siue post annum CCXCVII ponendum esse censeret. Idem de libelli aetate quamuis illius ignarus statuit argumentis non additis Wyttenbachius [5]). Tandem defensores nactus est dialogus ille Boeckhium [6]) qui eum uocauit 'inter spurios istius farinae dialogos facile principem, qui plura prorsus diuina et Platone haudquaquam indigna' haberet — et Welckerum [7]) qui notato Meinersii iudicio 'nimis leui' ad pretium tempus rationem statuenda plura adtulit argumenta quae ipse inueneram, priusquam eius disputatio mihi nota esset. Postremo Car. Fred. Hermannus l. l. p. 416 sqq. Meinersii iudicio credo praeoccupatus et abreptus studio dialogi a Platone suo abiudicandi minus recte illum uituperauit inclinauitque

1) Meiners l. l. Hermannus p. 414. 2) Sic etiam Meiners. In contrarium sane iudicat Herm. p. 416 et 'de Aeschinis reliquis', Gott. 1850, p. 9; quamquam hunc quoque dialogum spurium esse censet. 3) Diog. II, 60 conl. Suid. s. u. *Αἰσχ.* 4) 'Loci nonnulli libri I Tusc. disp. cum locis Aeschinis et Plutarchi conparati', 1808, in opusc. p. 51.

5) Animadu. in Plut. II p. 699. 6) 'Simonis Socratici, ut uidetur, dialogi e. q. s.', Heidelb. 1810, praef. p. X. 7) In Mus. Rhen. a. 1832 siue in opusc. II, 393: 'Prodikos von Keos, Vorgänger des Sokrates'.

in Matthiaei de tempore sententiam. Sed aliquot annis post aliquantum eum loco cessisse infra uidebimus. — Hodie uero lite posita dialogum illum et ab Aeschine et ab eius aetate uidentur abiudicare [1]). Iamiam quo ego peruenerim integro ut opinor animo diu meditatus tandem licet explanare.

De Aeschinis dialogis testimonia haec sunt: Diogenes (II, 61) VII eius dialogos genuinos Miltiadem Telaugem Rhinonem Calliam Axiochum Aspasiam Alcibiadem; eosdem enumerat s. u. Suidas. Nec discrepat Athenaeus etsi V tantum memorat dialogos, quia nimirum non id egit ut plenum catalogum conponeret -- Telaugem Aspasiam Calliam Axiochum (V, 220 A—C), Alcibiadem (XIV, 656 F). Accedunt Harpocratio (I, 41 Dind.) et Pollux (I, 135 Bkk.) qui Aeschinis dialogum *Ἀξίοχος* inscriptum laudant. Certa igitur et constans memoria est de genuinis dialogis inter quos semper Axiochum adparere notato; adde quod Panaetius ex omnibus Socraticorum dialogis genuinos esse censuit Platonis Xenophontis, Antisthenis Aeschinis, ceteros omnes repudiauit [2]).

De huius Socratici scriptis unum fere iudicium est ueterum: longos et urbanos (*μακροὺς καὶ ἀστείους*) dialogos eius esse Lucianus testatur [3]); *τὸ δὲ ἰδίως καλούμενον εἶδος Σωκρατικὸν μάλιστα ζηλῶσαι* praeter Platonem Aeschinem auctor libri *περὶ ἑρμηνείας* qui Demetrii Phalerei fertur [4]), superare eundem Xenophontei sermonis tenuitatem (*λεπτότερος*), Platonici simplicitatem Hermogenes [5]) praedicat; Phrynichus [6]) uero *εἰλικρινοῦς καὶ καθαροῦ καὶ Ἀττικοῦ λόγου κανόνα καὶ στάθμην καὶ παράδειγμα* cum Platonem et Xenophontem tum Aeschinem Socraticum memorat. Equidem omnia illa quae adtuli testimonia persuasum habeo prohibere non posse quominus Axiochum aetati Aeschinis immo huic ipsi tribuamus.

---

1) Vide Zellerum [3] II 1, 204 adn. 4 et Gerckium in exigua disputatione quae est 'de consolationibus' exstatque in conlectaneo libello qui inscribitur 'Tirocinium philologum sodalium regii seminarii Bonnensis', Berol. 1883, p. 30. 2) Diog. II, 64. 3) Lucian. de paras. c. XXXII.

4) Apud Fischerum p. 8. cf. Cic. Brut. 85. 5) *Περὶ ἰδεῶν* p. 419 Sp.

6) Phot. Bibl. p. 101b, 5 B.

At nec uocem ἀλεκτρυονοτρόφοι neque Alcibiadis commemorationem in hoc dialogo inuenimus. Optime. Sed in Axiocho quem legimus procul dubio conplures lacunae et satis amplae insunt [1]). Quarum una quidem in oculos incurrit uel obiter legenti, eam dico quae post p. 369 B hiat. Socrates in perpulchra illa et longa uitae molestiarum descriptione postquam regendae reipublicae artem et ipsam miseram esse Axiocho adsentiente demonstrauit, ita pergit l. l.: 'Quoniam igitur' inquit 'etiam omnium artium maxime liberalem putas detestandam esse, τί τὰς λοιπὰς ἐπιτηδεύσεις ἐννοήσομεν; οὐ φευκτάς; * * * ἤκουσα δέ ποτε καὶ τοῦ Προδίκου λέγοντος ὅτι ὁ θάνατος οὔτε περὶ τοὺς ζῶντάς ἐστιν οὔτε περὶ τοὺς μετηλλαχότας.' Quis umquam ad rem diuersissimam tam praeruptum transitum facere sustinuit, a regendae rei publicae arte ad mortem? Accedit quod tam inmane uitium cur Axiochi auctori cum Hermanno inputemus ne umbram quidem habemus causae. Etenim fluit usque ad hunc locum sermo plano alueo nullis salebris interrumpentibus cogitationum sanam seriem. Et quod grauissimum est: sententiam quam tum p. 369 B usque ad D inlustrat, eadem ad amussim est quam supra p. 365 D eodem modo eisdemque coloribus Socrates protulit. In quam Axiochus supra nihil respondit: hoc loco subito uehementissime inuehitur et uituperat acerbis uerbis Socratem 'ineptias illas hodie celebratas et ad adulescentulos adcommodatas pronuntiantem.' Haec amplam textus confusionem indicant quam ut statuam praeterea moueor hoc grauissimo quod iam indicauit Hermannus (p. 583) argumento: Axiocho p. 365 C querenti fore ut morte et priuaretur 'hac luce et bonis' et corpus foedaretur Socrates rectissime responderat: Συνάπτεις γάρ, inquit, ὦ Ἀξίοχε, παρὰ τὴν ἀνεπιστασίαν ἀνεπιλογίστως τῇ ἀναισθησίᾳ αἴσθησιν e. q. s.

Repetenti tum illi p. 369 D partem prioris querellae responsurus Socrates iterum praefatur p. 369 E extr. Συνάπτεις γάρ, ὦ Ἀξίοχε, ἀνεπιλογίστως τῇ στερήσει τῶν ἀγαθῶν ἀντεισάγων κακῶν αἴσθησιν e. q. s.

---

1) Tennemanni eandem suspicionem quamuis nulla certa obseruatione fultam non debuit uno uerbo repellere Herm. p. 584.

Alteram lacunam, non praeruptum transitum cum Hermanno l. l., adgnosco p. 370 B ubi Socrates postquam explanauit Axiochum perperam putare se sensurum esse nihil sentientem: *πρὸς τῷ πολλούς*, inquit, *καὶ καλοὺς εἶναι λόγους περὶ τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς.* Sic opinor nemo sanus argumentatione satis inplicata ex inopinato abrupta ad positionem contrariam potest pergere. Esse uero utique inter p. 369 E et p. 370 D med. lacunam statuendam uel inde elucet, quod fieri non potest ut Axiochus cum p. 369 D nihil se accepisse adhuc solacii increpet, paucis uersibus ita commutetur ut 370 D med. sese iam in contrariam peruenisse sententiam atque adeo cupere mori praedicet!

His et talibus pridem adductus sum ut Axiochum qui temporibus satis antiquis *ἀδέσποτος* factus esse uidetur (qua de causa in Platonis scripta aberrauit), nescio quo tempore ita tractatum esse statuerem ut — fortasse in scholarum usum — summa eius excerperetur; quare scilicet mordaces illae de Alcibiadis lasciuia adnotationes et sine dubio multa alia omittebantur. Vestigia tamen acerbae Aeschinis linguae quam notat Athenaeus (XIII, 611 D) nunc quoque adgnoscimus p. 368 D et rationis Socraticae in ironia (quam ego haud solus contra Hermannum [p. 583] bene Socraticam esse puto) qua totum per dialogum perstringitur Prodicus. Quem prae ceteris carpendum sibi sumpsisse Aeschinem etiam in Callia dialogo testatur Athenaeus V, 220 B.

Eodem modo explico posterioris aetatis illa uestigia quae in sermone uere Attico in uniuersum et Socratico, id quod ipse Hermannus concedit, inueniuntur iuxta antiqua et perrara uerba insolentesque elocutiones. Velut passiuam uerbi *εὐσεβεῖν* constructionem (p. 364 C) praeter Axiochi auctorem unus admisit Antipho (III γ 11); *ὑπέρ τινα διαφέρειν* (= aliquem superare p. 366 B), *ἀπήχημα* (= dictum p. 366 C), *παρ' ἀκαρῆ* (= propemodum ibid.), *περιψυγμός* (= frigus p. 366 D), *ἐπίκαυσις* (= frumenti rubigo), *κνώδαλον* (= uermis p. 365 C) alias non inuenio; uocem *δέμεσθαι* Homerus eumque secutus solus Hesiodus usurpauit; similem metaphoram uocis *σφυγμα-*

τώδης (p. 368 C) unus Plutarchus (Mor. p. 1088 D), uocis ποππύζειν unus Aristophanes (Vesp. 626) ausi sunt usurpare. Ubi uero in hoc dialogo meretricium fucum animaduerterint mihi non liquet: contra legentem puto inuenturum esse adstrictam haud raro praegnantem breuitatem, quali quantum scio haud ita excellebant 'posterioris aeui sophistae'. Item obseruo imaginum metaphorarum comparationum acrem proprietatem, quae tamen a posteriorum istorum sophistarum artificiis cincinnisque longissime absit, uelut p. 365 D ὥσπερ εἰς ἕτερον ζῆν ἀποθανούμενος; p. 368 C ὅλον, ὥς φασιν, ἕλκος . . . κλᾶον νυνὶ μὲν αὐχμόν e. q. s.; E κατεχειροτόνησαν τῶν ἀνδρῶν ἄκριτον θάνατον; p. 371 E τὸ θάρσος τῆς ἐκεῖσε πορείας (sc. in Orcum) παρὰ τῆς Ἐλευσινίας ἐναύσασθαι (sc. mysteriorum facibus! nisi hoc potius merum poetae fragmentum esse mauis censere). Sed plerumque regnat suauis quaedam dictionis simplicitas quam Aeschineam testantur quos adtuli ueteres iudices quamque per totum libellum clarum antiquitatis colorem fundere mihi uideor recte sentire, si quidem eadem de causa olim Casaubonus obiter huius libelli auctorem uocauit 'disertissimum et antiquissimum'. Verum ironiam Socrate dignam utrum debeamus adgnoscere necne p. 366 BC et alias, ipse iudicet lector: post summos uiros equidem ea delector. Contra nusquam conspicio pinguem Platonicorum dialogorum imitationem quam in dialogi personis eligendis, in prooemii indole, in illis fabulis quas in fine inseruit scriptor, grassari Hermannus p. 416 sq. contendit. Nam quasdam compositionis artes, quosdam locos, quaedam lumina omnibus Socraticis communia fuisse sumas necesse est quatenus ex uno omnes fonte hausisse concedis. Quid quod consuetudo inserendi fabulas utique Platone antiquior est? Quid? Platonis pinguis pedisequus inferos describens num ita discrepuerit plane a Platonis notissimis narrationibus [1]) et in uniuersum et in singulis [2]) atque, id quod grauissimum est, sibi ita placuerit in pingendis Tartari et Acheruntis terroribus quos utpote uanos

---

1) In Phaed. fine et in Gorg. p. 523 C sqq. 2) Cf. Welckerum l. l. p. 500. Duos iudices Minoem et Rhadamanthum etiam Cicero (Aeschinemne secutus?) habet Tusc. 1, 5, 10.

et ad perterrendos homines fictos uel memorari idem Plato tam acriter uetuit?[1] Sed omnino non inueniuntur in Axiocho loci qui cum illius locis ita concinant, ut ex eo fluxisse censendi sint: rursus totum colorem Socraticum esse nec doctrinas quae de mortis natura proferuntur cum Platonis de eadem re praeceptis pugnare iam Geelius et Welcker[2]) adnotauerunt.

Venimus ad grauissimum argumentum, quo Axiochum utique ante Crantoris aetatem scriptum esse euincitur: exstant apud quosdam scriptores loci quos ad exemplum Axiochi expressos esse concedendum est. Primum malorum humanorum descriptionem exprimi a Cratete Thebano siue cynico[3]) cuiuis uacua mente contemplanti rem liquebit. Videtur autem hoc a me non temere contendi, quandoquidem primus Welcker[4]), tum huius ignarus Reisacker[5]), tum ego idem animaduertimus. Immo ipse Hermannus cognationem uidit, ita tamen ut Teletem[6]) (a quo illud Cratetis fragmentum exhibetur) exprimi ab Axiochi auctore statueret. Perperam haud dubie: nam in Cratete potius deprehendimus imitatorem ducis sermonem simplicem exprimentem amplificantem exornantem. — Neque alia ratio intercedit inter Axiochi auctorem et Crantorem: si enim mihi concesseris Cratetem potius ex Axiocho pendere quam hunc ex illo, facere uix poteris quin concludas item Crantorem ex Axiocho hausisse, cum Cratete compluribus olympiadibus minor natu fuerit. Atque supersunt quaedam uestigia quibus probabile fiat Crantorem Axiochi hic illic fuisse imitatorem. Fuit enim in eius consolatione haud exigua pars qua uitae miseriae deflerentur, qua in re se *τὴν ἀρχαίαν φιλοσοφίαν* sequi ipse fassus est[7]). Principem autem locum inter hos ueteres philo-

1) In Republ. III p. 386 sqq. 2) Hist. crit. sophistarum p. 13. Welcker p. 502. 3) Apud Teletem in Stob. Flor. XCVIII, 72. 4) Cui adstipulatus est Heusdius p. 55. 5) In disputatione quae inscr. 'Der Todesgedanke bei den Griechen', in progr. Treuer. gymn. 1862, p. XXIX.

6) Quanti momenti fuerit quod Wyttenb. Herm. Heusdius parum diligenter cum non uiderent locum Cratetis a Telete exhiberi, semper de Telete cogitauerint atque sic scripserint, infra euincetur. Heusdius uero uideat ne secum ipse pugnet.

7) Plut. cons. ad Ap. 104 C. 115 B. cf. Welckerum p. 511.

sophos qui illum locum tractauerant sine dubio obtinuit Prodicus, cuius splendidum de uitae miseriis sermonem continet Axiochus. Itaque statuendum est: aut scriptor Axiochi ex Cratete uel Crantore totum quem adfert Prodici sermonem hausit — id quod me iudice paene esset somnia fingere, quoniam Axiochus multo plura praebet quam illos habuisse ex eorum fragmentis liceat conicere — aut illi ex Axiocho sermonem Prodici cognitum habuerunt, quia nusquam traditur eius sermones peculiaribus uoluminibus uulgatos fuisse [1]. Accedit quod non solum ex ea parte Axiochi qua Prodici doctrinae referuntur, sed etiam ex aliis dialogi partibus quaedam sumpta comparent apud Ciceronem cuius Tusc. disp. 1, 83 cf. cum Axioch. p. 368 C; 1, 112 cum 370 DE; praecipue autem pulcherrimum illum locum p. 370 B cum Tusc. 1, 61—63 et 68—70. Sed hos locos et eos quos statim indicabo conlatos leges in ea parte disputationis qua de Crantore agitur. — Quod uero complures illius orationis locos apud nonnullos philosophos qui post Crantorem scripserunt (quos partim iterum ex hoc ipso pendere infra singulis quaestionibus probare studebimus) ita uidemus comparatos ut ex ipsa conlatione auctorem Axiochi ducem, illos sectatores esse cognoscamus [2]: id egregie adiuuat nostram disputationem.

His potissimum argumentis iterum ac saepius diligenter perpensis eo deductus sum ut statuerem Axiochum Aeschineum, utique e Socraticorum aetate repetendum esse.

Et nunc uelim animaduertas ea quae de dialogo postrema scripsit a. MDCCCL Hermannus (l. l. p. 8): 'Aliquid semper facultatis manebit ut Axiochi nostri scriptor in Aeschinis librum cognominem simili modo grassatus sit quo Platonis Menonem ab eo qui dialogum de uirtute conscribillauit, excerptum mutilatum interpolatum esse uidemus.'

---

1) Cf. ib. p. 512.

2) E. g. historiolas quae sunt de Trophonio et Agamede et de Cleobide et Bitone. Praeterea ad p. 365 D cf. Cic. Tusc. 1, 90. ad p. 369 B cf. Cic. 1, 91. Plut. 109 F. ad p. 370 B cf. Cic. 1, 25, 61—63. 68—70, quos locos infra ubi de Crantore dixi accurate contuli.

Videsne quam prope haec sententia in quam uir doctissimus quasi inuitus tandem deuenit, ab ea absit quam ego integro animo paullatim mihi conformaui? — Itaque non iam dubito accuratius Axiochi tempus ex ipsius p. 368 D concludere, ubi a Socrate *οἱ πρώην δέκα στρατηγοί* memorantur. Ergo non ante a. 406, fortasse paulo post Aeschines Axiochi quem legimus *ἀρχέτυπον* scripsisse uidetur.

Liceat in calce huius disputatiunculae suspicionem quandam proferre. Inferorum descriptionem quae in fine libelli inde a p. 371 B legitur, haud exigua ex parte ex aliquo poeta uideri depromptam esse iam Welcker l. l. p. 500 obiter monuit. Poetarum membra quae utpote disiecta paucis pedibus exceptis in certum metrum non possumus redigere — haec fere statuerim

I. (*ὅσοις . . ἐν τῷ ζῆν*) *δαίμων ἀγαθὸς ἐπέπνευσεν.* Locutio est plane poetis propria profecta ea quidem a metaphora Graecis Romanisque uatibus communi. cf. e. g. Verg. Aen. IX, 525 'Vos, o Calliope, precor adspirate canenti'. II, 384 'adspirat primo Fortuna labori'. Tib. II, 3, 71 'quibus adspirabat Amor'. Ou. Met. I, 2. 3. 'Di coeptis . . . adspirate'.

II. *ἔνθ' ἄφθονοι μὲν ὧραι . . .*
. . . . παγκάρπου γονῆς
βρύουσι πῆγαι . . . .

cf. Soph. O. R. 82 *παγκάρπου δάφνης.* El. 635 *θύματα . . . πάγκαρπα.* Pind. Isthm. III. 59 *πάγκαρπον ἐπὶ χθόνα.* Pyth. IX, 58 *παγκάρπων φυτῶν.*

III. de Sisyphi saxo: . . . . *οὗ*
τὰ τέρματ' αὖθις ἄρχεται πόνων ⏑ –,

ubi quam graphice meri illi iambi decurrant aures sentiunt. Dactylo-logaoedicae poesis haec uidentur esse uestigia in descriptione camporum beatorum:

IV. *παντοῖοι δὲ λειμῶνες ἄνθεσι ποικίλοις ἐαριζόμενοι.* cf. Pind. frg. 130 B. ubi de eadem re dicitur: *ἐν λειμώνεσσι φοινικορρόδοις* — quod fragmentum exstat in Plut. cons. ad Apoll. p. 120.

V. (*συμπόσια τε*) *εὐμελῆ καὶ εἰλαπίναι αὐτοχορήγητοι.* Haec omnia utique poetae sunt. Vox *εἰλαπίνη* est Homerica

quam bis admisit Euripides: α 225. Κ 217. Δ 413. Ψ 201. Eur. Med. 193. Hel. 1337. Verbum uero pulcherrime compositum quod est *αὐτοχορήγητος* hoc uno loco adparet; ualet autem idem atque 'sponte adornatus'. cf. *αὐτόμορφα τειχίσματα*: sunt moenia natura formata Euripidi (frg. 124 N.); pariter *αὐτόῤῥιζον ἑστίαν χθονός* scribit auctor Rhesi u. 288. Neque aliter *ἄντρα* uocat *αὐτόκτιτα* Aeschylus Prom. 301, et Sophocles dixit *αὐτοκτίτους δόμους* fr. 308.

VI. (*οὔτε γὰρ*) *χεῖμα οὔτε θάλπος* (*ἐγγίγνεται ἀλλ'*) *εὔκρατος ἀὴρ χεῖται ἁπαλαῖς ἡλίου ἀκτῖσιν ἀνακιρνάμενος.*

Haec uix indigent commentatione. Adnoto tamen uocem quae est *χεῖμα* prorsus poetarum esse propriam; nam quod apud Plutarchum in pedestris sermonis ordine legitur (p. 129A), pertinet ad eum poetam qui ibi statim laudatur.

Pergit autem statim Aeschines (p. 371 D): *ἐνταῦθα* inquit *τοῖς μεμυημένοις ἐστί τις προεδρία.* Atqui Plutarchus et ipse in fine consolationis ad Apollonium (p. 120 C) duo maiora fragmenta e Pindari quodam threno adfert, quorum altero[1]) beatus piorum animorum in campis Elysiis status eisdem describitur[2]) coloribus, quos in Aeschinis paraphrasi uidimus. Et praefatur Plutarchus (p. 120 B) huic fragmento: *εἰ δὲ* inquit *ὁ τῶν παλαιῶν τε ποιητῶν καὶ φιλοσόφων λόγος ἐστὶν ἀληθὴς ὥσπερ εἰκὸς ἔχειν, οὕτω καὶ τοῖς εὐσεβέσι τῶν μεταλλαξάντων ἐστί τις ... προεδρία καθάπερ λέγεται* e. q. s. Comparanti haec cum illo Axiochi loco probabitur, utrumque spectare ad unius poetae carmen, quo talis *προεδρία* mortuo alicui mysteriis Eleusiniis (cf. Ax. p. 371 E!) initiato promissa sit. Qui poeta mihi uidetur esse Pindarus, cuius fragmentum (137 Bgk)

ὄλβιος ὅστις ἰδὼν κεῖν' εἶσ' ὑπὸ χθόν'· οἶδε μὲν βίου τελευτάν,
οἶδεν δὲ διόσδοτον ἀρχάν —

quod ad mysteria Eleusinia esse referendum Clemens testatur, equidem ad threnum pertinere pro certissimo adfirmauerim,

1) Pind. frg. 130 Bgk. 2) Cf. Pind. Olymp. II, 67 sqq.

si quidem Plato in Phaedone[1]) et Plutarchus in consolationis ad uxorem capite X et Socrates in Axiocho ex eadem mysteriorum notitia solacium petunt. Ad illum igitur eundem Pindari threnum duo illa quae a Plutarcho adferuntur fragmenta et Aeschinis paraphrasin partim spectare conicio. Quod in carmen Pindarus more suo uidetur inseruisse fabulam de Bacchi et Herculis in Orcum descensu quam paulo post dialogi auctor memorat. Unde fortasse sumpsit metaphoram illam Pindari sublimi licentia dignam quae est *τὸ θάρσος τῆς ἐκεῖσε πορείας παρὰ τῆς Ἐλευσινίας ἐναύσασθαι.*

Platonis scripta ut passim consolatoribus largam materiem praebuerunt, ita tria ex eis proprie in genere consolatorio uersantur, Menexenus Phaedo Apologia Socratis quorum primum[2]) quod exemplum orationis funebris continet, cum omnino ad hoc genus formandum alicuius fuit momenti tum ab auctoribus laudationum quae Lysiae et Demosthenis feruntur compluribus locis expressum est, cum ipse Plato hic illic ad laudationem Periclis apud Thucydidem exstantem[3]) respiciat[4]); — alterum scriptum, Phaedonem dico, generis humani

---

1) Plat. Phaed. 69 C *ὁ κεκαθαρμένος* (scil. mysteriis) *τε καὶ τετελεσμένος ἐκεῖσε ἀφικόμενος μετὰ θεῶν οἰκήσει.*

2) Hunc dialogum contra grauia illa Aristotelis et Ciceronis testimonia contraque Stallbaumium (cuius u. Prolegg.) Hermannum (l. l. 1, 409. 519 sq.) Blassium (att. eloqu. II, 433) alios (quos uide nunc apud Berndtium qui scr. 'de ironia Platonici Menexeni', Monast. 1881, p. 1 adn. 3) a Platone haud ausim abiudicare cum Zellero l. l. II, 418. Atque maximi ponderis argumentum ad probandam libri ingenuitatem e totius dialogi aperta ironia repetendum est: quod si minus inuenit certe diligenter stabiliuit Berndtius nuper l. l. Et res omnino uidetur clamare: exaggerando et sermonis et argumenti ineptias ridet Plato ineptorum laudatorum pecus, haud aliter atque Hauffius noster olim fabula illa quam 'Der Mann im Monde von H. Clauren' inscripsit, Claurenium uoluit perstringere. Quid si quando exoriatur qui eam ex illius scriptis expellat? Ceterum et huic et Platoni consilium in contrarium uertit neque ab aequalibus neque a posteris perspectum.

3) Thuc. II, 35—46; dicta est oratio a. 430 cf. Westerm. l. l. p. 29.

4) Dion. de adm. ui dic. in Dem. XXIII. Berndtius contulit compluria schemata p. 4 sq.

magnam consolationem haud absurde dixeris, id quod ipse Plato sub finem dialogi (p. 115 D) indicat, cum Socratem faciat dicentem ταῦτά μοι δοκῶ ... λέγειν παραμυθούμενος ἅμα μὲν ὑμᾶς, ἅμα δ' ἐμαυτόν. Nec minus praeclarae illae de mortis natura quaestiones et sententiae quae in Apologia proferuntur, mox semperque πολυθρύλητοι in omnium eorum ore uersabantur qui de morte aut dicerent aut scriberent.

Tertius Socratis discipulus locum qui est de consolatione tetigit XENOPHON, si quidem in eo libello quo Cyrum suum celebrat hunc ipsum moribundum inducit et se et filios argumentis Socrate dignis adloquentem[1]; — si idem auctor censendus est alterius Socratis Apologiae quae sub eius nomine fertur. Et uide, iterum in uariarum quaestionum fluctus delabi cogimur qui tamen multo facilius tutiusque mihi uidentur posse tranari.

Libellum igitur hunc qui Demetrio Magneti[2], personato Dionysio Halicarnassensi[3], Dioni Chrysostomo[4] ob oculos fuisse uidetur quique a Diogene (II, 57. III, 34) Athenaeo[5] Stobaeo[6] adgnoscitur Xenophonteus — postquam primus Valckenarius cum in eo nec quidquam quod non legeretur in Memorabilibus inueniri nec Xenophontis 'capitale ingenium' cerni arbitraretur, ab illo abiudicauit[7]: uariis modis huc illuc traxerunt uiri docti, nunc merum Xenophontem nunc apertum falsarium praedicantes. Quorum labores nec mihi licet defugere quia e iudicio de libelli indole faciendo sequitur quanti et qua trutina ea quae illo continentur, notabilia ea quidem, pendamus.

Quaeritur autem de his tribus: utrum quae et in Memorabilium libri IV capite VIII et in Apologia leguntur, ex illo

1) Instit. Cyr. VIII, 7, 6—28.

2) Demetrius hic Ciceroni aetate suppar Apologiam in scriptis X. recensuit: Diog. II, 57.

3) Art. rhet. c. XII p. 358 Rsk.

4) Or. XXVIII p. 535 Rsk. cf. ad Apol. § 6.

5) V, 218 E locus e § 14 adfertur.

6) In Flor. VII, 75 et 81 duo loci e §§ 28 et 25 excerpti exstant.

7) Adn. ad Xen. Mem. III, 3, 9 et I, 1, 1.

in hanc an ex hac in illud an e communi fonte in utrumque manauerint. Quorum si primum statueris, Apologiam spuriam esse concludas necesse erit, nisi forte scriptorem eandem rem bis eisdem fere uerbis tractare credas; si alterum, illud Memorabilium caput damnabis; si uero tertium, profecto complures oriuntur quaestiones. Ceterum inter uiros doctos[1]) qui post Valckenarium huc incubuerunt, defenderunt librum Bornemannus[2]) in primis et Geelius[3]), damnauerunt Caspersius[4]) Schmitzius[5]), Hugius[6]) Dindorfius[7]); nuper Langius[8]) Pohlius, Schenklius[9]) ex quibus Geelius Dindorfius (l. l. p. XIII) Langius (l. l. p. 29 sqq.) etiam Memorabilium illud caput spurium et ex ipsa Apologia haustum esse censuerunt. Schenklius ex eodem capite Memorabilium (quod statuit l. l. II, p. 144 et 147 ab eodem interpolatore siue diasceuasta qui per totum opus grassari ei uidetur adsutum esse) adhibitis Memorabilium libro I et Platonis Apologia rhetorum nescio quem discipulum conscribillasse alteram illam Apologiam l. l. III, p. 169 censet, nimis artificiose et si quid uideo non probo usus fundamento uir doctissimus. Nam cum ipse cogatur et Apologiam — quamuis sit spuria — saltem II a. C. n. saeculo tribuere et illud Me-

---

1) Enumerantur in Sauppii ad libellum praef. et in Pohlii scriptione quae est 'Die angebl. Xenoph. Apologie in ihrem Verhältniss zum letzten Cap. d. Memor.', Altenb. 1874, p. 21 sqq.

2) 'Socratis Apol. a X. uulgo abiudicata', in ed. libelli, Lips. 1819 (non parabilis mihi).

3) De Xen. Apol. Socr. et postremo Mem. cap. 1836; cui se addicit Heusdius p. 32.

4) In Jahn. annual. suppl. ad a. 1842 p. 100 sqq.

5) On the Apol. of Socr., commonly attribued to X., in Dind. ed. Mem. et Apol. praef. p. XVII; quamquam sermonem bene Atticum uel certe merum esse fatetur: 'the language', inquit, 'is perfectly worthy of X. and his age'.

6) 'Die Unechth. d. dem X. zugeschr. Apol. de Socr.', in Koechlii 'akad. Vortr. u. Reden' 1, 430 sqq.

7) L. l. p. XIV et XVIII.

8) De X. quae dicitur Apol. Socr. et extremo Mem. cap., Halis 1873.

9) In Xenophonteorum studiorum partibus II et III, in Relationum litt. acad. Vindob. uol. LXXX p. 135. 146; ib. LXXXIII p. 169.

morabilium caput spurium esse arbitrari: iam, ut omnino possit illa ex hoc fluxisse, iterum cogitur diasceuastam illum capitis illius patrem etiam antiquiorem fingere. Statuit autem III fere a. Chr. n. saeculum. Ergo *ἐκ νόθου νόθον*! Sauppius omnino iudicium suspendit. In statuendo autem libelli scripti tempore ii qui damnant, ualde dissentiunt, cum Westermannus Schmitzius[1]), Langius Schenklius eum saeculo a Chr. n. uel III uel II uel I a sophista quodam fictum, Koechlius[2]) Pohlius (l. l. p. 65) Grotius[3]) ipsa Xenophontis aetate scriptum esse arbitrentur. Equidem libellum genuinum esse persuasum habeo: ut demonstrare posse mihi uidear eum non dignum esse qui fastidiose detrectetur neque satis prudenter a Xenophonte abiudicatum esse, utique autem prae se ferre auctorem illi et ingenio et aetate aequalem, spurium uero esse Memorabilium libri IV caput VIII.

Viri docti quos quidem de hac re disputantes cognoui — sunt autem VIII — quattuor potissimum in rebus mihi uidentur peccasse.

Primum omnes fere conferendis iterum ac saepius Memorabilibus et (multo rarius id quidem) Platonis Apologia obliti sunt praeter hunc et Xenophontem multos illa aetate de Socratis extrema uita scripsisse[4]) atque illorum utrumque hausisse et ex uulgata fama et e commentariis qui de his rebus a multis scripti ferebantur[5]).

Erant deinde qui nimis grauiter in cogitationum ordinem rationemque animaduerterent et parum prudenter dicendi genus ab aetate Xenophontis alienum esse contenderent[6]).

---

1) L. l. p. XVII.

2) In oratione quam habuit de Socrate populoque Atheniensium, in Akad. Vortr. u. R. I, 363 adn. 2. Idem eis quae hoc libello narrantur prorsus fidem habet.

3) Gesch. Griechenl.², Berl. 1882, IV, 674 adn. 121.

4) Excepto uno Hugio qui l. l. p. 437 praeter Mem. et Plat. Apologiam etiam alios aetate aequales auctores statuit exhaustos esse.

5) Apol. § 1 *γεγράφασι μὲν οὖν περὶ τούτου καὶ ἄλλοι καὶ πάντες ἔτυχον τῆς μεγαληγορίας.*

6) Pluribus exposuerunt Caspers Langius Pohlius.

Utinam dum imagini Socratis a Platone non tam in Apologia quam in dialogis super naturam humanam sublime lati inhaerent, ne obliti essent hominis quem quidem a Xenophonte cum alias tum in Apologia pictum esse uideo.

Ea uero quae non tam ad defensionem quam ad consolationem in illo libello pertinent cum miro modo procul habita essent a uirorum doctorum ad unum omnium cogitatione, neglecta sunt. Atqui haec ipsa non traduntur nisi in hac Apologia.

Primum nullo iure ea quae in Mem. IV, 8 et in Apologia eisdem saepe uerbis proferuntur ex illo in hanc fluxisse contenderunt. Quid enim? si in Apologia praeter ea quae aut cum Memorabilibus aut cum Platone aut cum utroque communia habet, inueniamus quae neutro loco exstent: unde haec repetamus? cur malum potius Apologiae auctorem praeter Xenophontem et Platonem etiam alios illius temporis fontes adhibuisse quam illos et Apologiae auctorem aeque illa ex eodem fonte hausisse statuamus cui hic etiam ea debeat quae solus habet? Si doctissima quaedam et optima eum unum nobis propinare tibi demonstrauero: tu mihi concedes eum in eodem gradu ponendum esse ac Memorabilium scriptorem et Platonem, id est eum quae cum Memorabilibus et Platonis Apologia praebet communia, ea reuera cum illis habere communia, non ex illis mutuatum esse. Et hoc per singulorum qui huc pertinent locorum indolem recte a me statui infra studebo probare. Interim adtende:

Ap. 26	Plat. Ap. p. 41 B	Mem. IV, 8, 10	Xen. Mem. IV, 2, 33
Παραμυθεῖται δέ τί με καὶ Παλαμήδης ὁ παραπλησίως ἐμοὶ τελευτήσας· ἔτι γὰρ καὶ νῦν καλλίους ὕμνους παρέχεται Ὀδυσσέως τοῦ ἀδίκως ἀποκτείναντος αὐτόν.	*Ἐπεὶ ἔμοιγε καὶ αὐτῷ θαυμαστὴ ἂν εἴη ἡ διατριβὴ αὐτόθι, ὁπότε ἐντύχοιμι Παλαμήδει καὶ Αἴαντι τῷ Τελαμῶνος, καὶ εἴ τις ἄλλος τῶν παλαιῶν διὰ κρίσιν ἄδικον τέθνηκεν, ἀντιπαραβάλλοντι τὰ ἐμαυτοῦ πάθη πρὸς τὰ ἐκείνων, ὡς ἐγὼ οἶμαι, οὐκ ἂν ἀηδὲς εἴη.*	*Ὁρῶ δ᾽ ἔγωγε καὶ τὴν δόξαν τῶν προγεγονότων ἀνθρώπων ἐν τοῖς ἐπιγιγνομένοις οὐχ ὁμοίαν καταλειπομένην τῶν τε ἀδικησάντων καὶ τῶν ἀδικηθέντων.*	*Τὰ δὲ Παλαμήδους οὐκ ἀκήκοας πάθη; τοῦτον γὰρ δὴ πάντες ὑμνοῦσιν ὡς διὰ σοφίαν φονηθεὶς ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσέως ἀπόλλυται.*

Haec spectare ad Socratis eadem uerba quae in defensione sua re uera fecerit et illo consensu euincitur et praeclare confirmatur hoc argumento. Ille quod dicit Palamedem cum maxime hymnos praebere: ad praesens tempus spectans proprie dicit quippe quo ille heros tragoediis ipsius nomine inscriptis et a Sophocle [1]) et ab Euripide [2]) celebratus sit. Cum uero huius Palamedes post poetae ipsius et Socratis mortem repraesentaretur, choro de Palamedis iniqua nece *θρῆνον* canente

ἐκάνετ' ἐκάνετε τὰν
πάνσοφον, ὦ Δαναοί,
τὰν οὐδέν' ἀλγύνουσαν ἀηδόνα Μουσᾶν

totum theatrum conlacrimauit haec uerba Socratis nece interpretans[3]). Quid iam apertius est quam Athenienses memores illorum uerborum quibus Palamedis e simili casu se solacium capere apud iudices dixisset Socrates, ita esse perculsos? Accedit quod ad illud *τὰν οὐδέν' ἀλγύνουσαν* unice quadrat quod ille se defendens id potissimum identidem adfirmauit 'neminem umquam a se esse uiolatum', uelut in eadem § 26 *ἠδίκησα μὲν οὐδένα πώποτε.*

Illum autem locum quem supra adscripsi Apologiae auctor e Mem. l. IV c. 8 non potuit depromere quoniam isto loco Palamedes omnino non nominatur. Nec magis per me quidem licet cogitare de Memorabilium illo altero loco, ubi ille a Socrate plane diuerso et sententiarum conexu et consilio arcessitur simul cum Daedalo ad probandam sententiam quae est 'e bonis non semper bona oriri'.

Deinde ne Platonem quidem h. l. in Apologia exprimi (id quod Langius p. 11 obiter posuerat) uidetur esse statuendum.

---

1) De Sophocleae Palamedis tempore nihil constat. frg. 434 sqq. N. Ceterum Aeschylum quoque Palamedem scripsisse uidemus: schol. Aesch. Prom. 457. Nauck l. l. p. 45.

2) Euripides Palamedem suam ipse docuit Ol. 91, 1 s. 416/5. u. Nauckium p. 297 sq. frg. 582 sqq.

3) Frg. 591. Diog. II, 44. uide Valckenarii diatr. p. 197 sq. Nauckius huius acutissimi inuenti ignarus ad temporum rationes historiolam illam non quadrare perperam censuit ad frg. 591.

Nam satis diuersa ratione ab utroque eandem sententiam adornari quiuis concedet.

Num uero imitatoris est locum tam poetice et proprie adornatum, qualis est Platonis, tam breuiter tamque tenuiter effingere? cum alias imitatores non tam quid dicatur, sed quo modo, soleant curare, itaque formarum proprietates, non sententiarum aucupentur.

Unde conligitur non uideri Apologiae auctorem illorum cuiquam locum suum debere, sed cum Xenophonte (IV, 2, 33; de IV 8, 10 infra) et Platone hausisse ex uno fonte, fortasse ex ipso ore Socratis se defendentis[1]). Ex Memorabilium autem libri IV loco priore hoc unum discitur: Xenophontem Socratis tum celebratissimam de Palamede hymnis laudato uocem memoria tenuisse, alio tamen loco et alio consilio et aliquantum uariatam data occasione adhibuisse. Atque hoc ipso loco contra aduersarios utor sic quaerens: Xenophon cum illud dictum teneret, quidni in Mem. IV, 8 potissimum, perinde atque Apologiae auctor et Plato, disertis uerbis et accurate, ut par erat, tradere quam tam leuiter et obscure adumbrare maluit? Quid? cur tandem tribuit Socrati cum Hermogene conloquenti, non id quod erat ueri scriptoris, se defendenti?

Et nunc statim mecum inspicias quaeso hoc specimen peruersissimi generis scribendi: *ὁρῶ δ' ἔγωγε καὶ τὴν δόξαν τῶν προγεγονότων ἀνθρώπων ἐν τοῖς ἐπιγιγνομένοις οὐχ ὁμοίαν καταλειπομένην τῶν τε ἀδικησάντων καὶ τῶν ἀδικηθέντων.* Nemo adhuc hunc locum, nisi omnia me fallunt, cum illis contulit; credo, quia quid sibi uellet non satis perceperunt, id quod in tanta loci ambiguitate et obscuritate minime mirum est. Voluit autem hoc fere dicere: equidem uideo etiam illorum hominum qui ante nos fuerunt eos qui iniuria affecti sunt maiore apud posteros gloria frui quam eos qui laeserunt. Adgnoscisne Platonis et Apologiae illos locos? quibus tamen nebulis offusam eandem sententiam, quam laeuo stilo omnino

---

1) Quam inique quantaque confidentia de Palamede increpat Caspers l. l. p. 124, inscius sane et Platonici loci et illorum hymnorum naturae.

conceptam inuenimus! An uero non maxime e re Socratis erat quam clarissime dicere maiorem gloriam esse laesis quam eis qui laesissent? Non igitur apte egit homo quod Socratem finxit ambigue dicentem non eandem (οὐχ ὁμοίαν) esse illorum gloriam, cum ea uerba duplicem admitterent interpretationem. Atque quam claudo pede quamque molesto interuallo dirimente sequitur illud τῶν τε ἀδικησάντων καὶ τῶν ἀδικηθέντων post id quod est τῶν προγεγονότων ἀνθρώπων, quae membra nimirum artissime coniungenda erant. Itaque nec id quod uoluit dicere, apte potuit.

Sed reuertamur ad argumentationem nostram.

Iam cum hoc loco scriptorem etiam fraudis (conloquenti Socrati dictum tribuitur, perperam, ut supra docui) conuicerimus, multa illa huic Memorabilium capiti cum Apologia communia, quae illic conloquio, hic orationi tribuuntur, perperam illic conloquio uindicari nostro iure censebimus. Hoc grauissimum argumentum quo illud Memorabilium caput a Xenophonte abiudicetur, addimus Langii Schenkliique[1]) argumentis quibus iampridem mihi persuaserant illud non posse non esse adulterinum.

Hactenus nunc generaliter de fonte[2]).

Deinde argutius quam uerius nonnulli uiri docti compositionem libelli hic illic sane securam et laxam notasse uidentur, si quidem id unum egit auctor ut quam maxime ad uerbum admirabilis uiri referret sententias, quapropter, ut fit, narrationis elegantiam minus curauit. Facile autem adparet conloquium illud et Socratis orationem mirifice ueritatis et fidei

---

1) Langii u. praecipue p. 31 sqq. quae adeo auxit doctissime Schenklius l. l. II, 136—146. e. g. molestissima Deliacae nauis conmemoratio nequit esse X. Atheniensis Atheniensibus narrantis (§ 2). Cogitationes uero saepe non dico obscuras sed perplexas esse et ineptas.

2) Obiter moneatur uix posse explicari cur auctor Apologiae, si reuera Platonis Apologiam adhibuerit, ne uerbum quidem ex illa tam diuulgata Socratis de mortis natura disputatione (p. 40 sqq.) in suum libellum transtulerit. Adfinxisse illa Platonem, Apologiae auctorem rerum gestarum scriptorem omisisse quis non ex hoc silentio concludat?

speciem prae se ferre. Spernuntur calamistri, spernuntur uerborum tinnitus, spernitur meretricius ille fucus, quibus cogitationum aut insaniam aut uanitatem oblinere solent rhetores; uelut adtonitus ille Memorabilium extremi capitis auctor et ubi propria inculcat — nonne quae paragraphis tertia et nona leguntur specimina mentis fatuae? — et ubi, ut solet, furta illa uendit. Contra Apologiae auctor tam sicca frugali aspera utitur dictione qua me iudice fraudis suspicio procul arceatur, nedum de rhetoris exercitio cum Schenklio cogitare possim.

Quod nonnulli, nouissime Langius (p. 22 sqq.) et Pohlius (p. 43 sqq.) e paucis aut semel aut insolentius aut recentiorum scriptorum in modum dictis argumentum petiuerunt, profecto minus prudenter fecerunt, quatenus in Xenophontis scriptis tria milia amplius uocabulorum inueniuntur semel ab ipso dictorum, in his CCCXXVII quae praeter singulos locos Xenophonteos omnino non leguntur ἅπαξ εἰρημένα quae uocantur; dubia uel suspecta sunt CCCLXVI, poetica fere CCCXVI, a consuetudine optimorum scriptorum recedentia uel cum recentioribus communia CCCCI; unus liber Cynegeticus CCLXI uocabula semel a Xenophonte dicta habet quorum in numero sunt XLII ἅπαξ εἰρημένα [1]. Taedet his numeris uerbum addere.

Plerique offenderunt in Socratis μεγαληγορίᾳ et in acerbitate quadam, qualia de eo aliunde innotescere negauerunt. At enim in Apologia non Socratis ἰδέαν quae sane in uisceribus nostris quasi haeret antiquitus, sed hominem uidemus quem in iudicio adhibuisse ʻliberam quandam contumaciamʼ qua inritaret iudices et disertis uerbis traditur [2]) et adparet ex eis quae re uera eum apud iudices dixisse consensu Platonis et Apologiae auctoris conligitur [3]). Nempe nihil Langius (p. 19 sq.)

1) Verba sunt Sauppii in commentatione de X. uita et scriptis p. XV (in op. ed. uol. I).

2) Cic. Tusc. 1, 29, 71; ubi iam Fr. A. Wolfius ex Apologiae § 1 μεγαληγορίαν adnotauit.

3) E. g. utroque loco proditur ipsum oraculum edidisse ʻSocratem esse mortalium sapientissimumʼ: Apol. § 14 extr. Plat. p. 21 A. Uterque deinde significat hoc orationis loco tumultuatos esse iudices. In Xen. Memor.

agit cum primum statuat in memorando illo oraculo ab auctore Apologiae expressum esse Platonem, dein miretur quod ea quae in Apologiae paragrapho 23 de litis aestimatione narrantur, aduersa fronte cum eis pugnant quae de hac re in Platonis Apologia (p. 36 DE) leguntur. At me dius fidius! si quis quem uno loco aperte imitatur, non tam stultus erit ut altero loco paulo post in re notissima ab eodem ita recedat ut ipsum contrarium tradat cui neminem fidem habiturum esse ipse concesserit! Itaque potius in hac re Apologiae auctorem diuersam famam, in aliis eandem[1]), nusquam autem Platonis Apologiam secutum esse cogimur statuere.

Venimus ad argumenta consolatoria unius Apologiae fere propria. Quorum nonnulla saltem obseruans unus Caspersius insudauit frustra quaerendo unde haec 'ceterorum scriptorum auctoritate destituta' (l. l. p. 125 sq.) sumpserit scriptor. Videamus compensentne insolentiam bonitate. Spondeo ac promitto. Sic autem ad Hermogenem Socrates § 6: *Νῦν δέ* inquit *εἰ προβήσεται ἡ ἡλικία, οἶδ' ὅτι ἀνάγκη ἔσται τὰ τοῦ γήρως ἀποτελεῖσθαι καὶ ὁρᾶν τε καὶ ἀκούειν ἧσσον καὶ δυσμαθέστερον εἶναι καὶ ὧν ἔμαθον ἐπιλησμονέστερον*[2]), et § 8 de senectute dicit (*γήρᾳ*) *εἰς ὃ πάντα συρρεῖ τὰ χαλεπὰ καὶ μάλα ἔρημα τῶν εὐφροσύνων.* — Hoc argumentum quod uiri docti post Schneiderum passim uituperauerunt utpote a Socrate ipso septuagenario prolatum, ipsi uituperandi sunt; etenim luce clarius est illum *ὠμογέροντα* detrectare senectutem illam decrepitam quae sane adfert ista incommoda.

---

hoc oraculum omnino non memoratur. — Plat. Apol. p. 36 D et Cic. de or. 1, 54, 232 addunt dixisse Socratem se meruisse cui quotidianus uictus in prytaneo publice praeberetur.

1) Apologiae auctor cum Platone communes omnino habet locos III; nam accedit ad eos quos notaui non tam gemellus quam similis locus: Apol. § 30 et Plat. p. 39 B extr.: Socrates uult utroque loco *χρησμῳδῆσαι* utpote moribundus. Vaticinatur autem apud Plat. iudicibus poenam, in Apol. filii Anyti turpem exitum. Vides iterum de eadem re uariam esse ortam famam quam illi diuersi sunt secuti. Concedit de h. l. Hugius p. 435.

2) Sententiam cum Mem. IV, 8, 8 communem habet, non elocutionem.

Sed uide quam inprudenter omnino illi ipsum argumentum carpserint quod tamen optime et Graecum et Socraticum est. In Axiocho enim idem Socrates eodem argumento ad consolandum Axiochum utitur, concinente adeo uerborum ornatu[1]): *εἶτα* inquit *λαθὸν ὑπεισῆλθε γῆρας εἰς ὃ πᾶν συρρεῖ τὸ τῆς φύσεως ἐπίκηρον καὶ δυσαλθές. κἂν μή τις θᾶττον ὡς χρέος ἀποδιδῷ τὸ ζῆν, ὡς ὀβολοστάτις ἡ φύσις ἐπιστᾶσα ἐνεχυράζει τοῦ μὲν ὄψιν, τοῦ δὲ ἀκοήν, πολλάκις δὲ ἄμφω.* — A duobus igitur Socraticis, si me audis, hoc argumentum Socraticum confirmatur: constat perantiquum esse. Cuius rei grauem testem adhibeo Euripidem querentem[2])

Φεῦ φεῦ, παλαιὸς αἶνος ὡς καλῶς ἔχει·
γέροντες οὐδέν ἐσμεν ἄλλο πλὴν ὄχλος
καὶ σχῆμ', ὀνείρων δ' ἕρπομεν μιμήματα·
νοῦς δ' οὐκ ἔνεστιν, οἰόμεσθα δ' εὖ φρονεῖν.

Et Sophocles ubi non nasci longe optimum esse, proximum autem quam primum mori docet et miserias uitae narrat, acerbe sic perstringit senectutem[3]):

τό τε κατάμεμπτον ἐπιλέλογχε
πύματον ἀκρατὲς ἀπροσόμιλον
γῆρας ἄφιλον, ἵνα πρόπαντα
κακὰ κακῶν ξυνοικεῖ

ubi quis non sentit iterum dictionis similitudinem?

---

1) P. 367 B in descriptione uitae malorum quam e Prodici oratione refert Aeschines. Debuit igitur Socrates hoc argumentum Prodico cuius reuera esse illam orationem quae in Axiocho seruatur nemo prodiit qui negaret, excepto uno Heinzio qui nuper in disputatione quam scripsit de Prodico Ceo in act. soc. litt. Lips. 1885 p. 332 et 333 adn. 5 obiter de fide Axiochi dubitauit; quem quidem mihi non satis aestimasse uidetur uir doctissimus. — Mirifice profecto accedit ad hunc Axiochi locum Bio Cynicus apud Teletem (Stob. Flor. V, 67 s. Mull. frg. phil. gr. II, p. 424[a]), ut libeat eius uerba adscribere: .... *ἐκ τοῦ σωματίου ἐξοικίζομαι, ὅταν ἡ μισθώσασα φύσις τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀφαιρῆται, τὰ ὦτα τὰς χεῖρας τοὺς πόδας.*

2) In Aeolo, frg. 25. — Accedit eximius locus Herc. fur. 638 sqq. D.

3) Oed. Col. 1235 sqq. cf. frg. 864 *πάντ' ἐμπέφυκε τῷ μακρῷ γήρᾳ κακά,* ad quem fortasse spectauit Aristophanes loco inrisionis pleno ubi

Accedit testimonium quo mihi plane probetur a uero Xenophonte illum locum esse scriptum. Dio Chrysostomus in consolatione senem Melancomae mortem gementem sic adloquitur: *ἀνάγκη γὰρ* inquit *αὐτῷ ἦν προβαίνοντι ἀντὶ μὲν καλλίστου αἰσχροτέρῳ γίγνεσθαι, ἀντὶ δὲ ἰσχυροτάτου ἀσθενεστέρῳ.*

Iam, ut mihi sit concedendum non mero casu tam similes esse et sententiam et elocutionem Apologiae [1]) et Dionis [2]), si reputaueris eundem Dionem alias [3]) magno spiritu se Xenophontis imitatorem praedicare: nonne debebis concludere illum Apologiam ut Xenophonteam manibus triuisse ideoque expressisse? nonne illum idoneum Xenophontei generis dicendi iudicem esse censebis? Aliter saltem cogeremur libellum, etiamsi spurium censeremus, satis antiquae tribuere aetati.

Solus deinde Apologiae auctor Socratem id solacium quod inter nobilissima quae umquam a consolatoribus prolata sunt argumenta numerandum est, bis sic facit adhibentem § 5: *ὅπερ γὰρ* inquit *ἥδιστόν ἐστιν, ᾔδειν ὁσίως μοι καὶ δικαίως ἅπαντα τὸν βίον βεβιωμένον* atque § 28 Apollodorum lacrimantem adloquitur [4]): *σὺ δὲ ... μᾶλλον ἂν ἐβούλου με ὁρᾶν δικαίως ἢ ἀδίκως ἀποθνήσκοντα;* Repetiuit pluribusque explanauit argumentum Crantor [5]) (qui in consolatione se totum Socraticis addixit doctrinis), cum *τὸ μὴ δι' αὑτὸν κακῶς*

---

chorum fecit gementem (Vesp. 441) *εἶτα δῆτ' οὐ πόλλ' ἔνεστι δεινὰ τῷ γήρᾳ κακά; δηλαδή* eqs.

1) Concedunt et Langius et Schenklius. Ceterum de Mem. imitatione h. l. cogitari nequit quia hoc loco haec sententia plane aliis uerbis profertur.

2) Or. XXVIII (Melancom. I u. infra) p. 535 R. quem locum iam a L. Dindorfio ad Apol. adnotatum esse uideo.

3) Or. XVIII p. 481 sqq. R. Huius loci notitiam debeo Langio qui ipse contra se pugnat p. 27 sqq., cum Apol. auctorem 'hominem male sanum' identidem adpellet, deinde concedat Dionem eius imitatorem esse. Nempe hominis illius male sani!

4) Diog. II, 35 et Val. Max. VII, 2, ext. 1 extr. ad lacrimantem uxorem haec faciunt dicentem Socratem iam ad os poculum admouentem.

5) Apud Plut. cons. ad Ap. p. 114 C.

πράττειν οὐ μικρὸν εἶναι κούφισμα πρὸς τὰς τύχας doceret; post quem idem praedicauerunt Cicero[1]) Plutarchus Philiscus[2]) alii. — Magni ingenii solacium etiam hoc est quo § 23 lacrimantes amicos adgreditur[3]): *οὐ γὰρ* inquit *πάλαι ἴστε ὅτι ἐξ ὅτουπερ ἐγενόμην κατεψηφισμένος ἦν μου ὑπὸ τῆς φύσεως ὁ θάνατος;* ubi uel metaphora Atheniensem et lenis illa ironia Socratem prodit.

Eiusdem os adgnosces audiens quae de propitii dei prouidentia scribuntur § 5: *ἦ θαυμαστὸν νομίζει εἰ καὶ τῷ θεῷ δοκεῖ ἐμὲ βέλτιον εἶναι ἤδη τελευτᾶν . . .*; et § 7: *ἴσως δέ τοι καὶ ὁ θεὸς δι' εὐμένειαν προξενεῖ μοι οὐ μόνον τὸ ἐν καιρῷ τῆς ἡλικίας καταλῦσαι τὸν βίον ἀλλὰ καὶ τὸ ᾗ ῥᾷστα,* qualia item in posteriorum consolatorum ore uersari solent[4]).

Haec et talia adhuc plane neglegebantur, unde ortum est illud non minus falsum quam tralaticium: nihil esse in Apologia quod non legeretur in Xenophontis Memorabilibus, praecipue in libri IV capite 8. Verba 'praecipue in libri IV capite 8' consilio addidi quoniam haudquaquam me fugit

1) Tusc. III, 16, 35. ad fam. VI, 3, 4. 4, 2.

2) Dionis loco (XXXVIII, 25) admodum memorabili ubi Philisci nescio cuius ad Ciceronem exulantem consolatio antiquis doctrinis plena refertur: *λογίσαι τοῦθ' ὅτι ἐπειδήπερ ἅπαξ ἐπέπρωτό σοι τοιοῦτό τι παθεῖν, κάλλιστον δήπου καὶ ἄριστον συμβέβηκε τὸ μηδὲν ἀδικήσαντά σε ἐπηράσθαι.*

3) Eodem redit quod (Diog. II, 35) Socrates ad eum qui dixit: *θάνατόν σου κατέγνωσαν Ἀθηναῖοι* pronuntiat: *κἀκείνων ἡ φύσις.* Idem adnotat alios hoc dictum tribuisse Anaxagorae. cf. Menandri frg. 281 (Com. IV, 293 M.)

Ἐπὶ τοῦτ' ἐγένοντο πάντες, ἐνθάδ' ἥξομεν.

Sen. cons. ad Marc. X, 5 extr. ep. 37, 2 extr. inc. ad Pol. II, 3. Stat. Silu. II, 1, 16: 'quidquid init ortus finem timet' (ubi notes uelim praegnantem uerbi uim quae est 'zu fürchten, bestehen haben', cuius ignarus uel Bentleius Sen. Herc. fur. 45 et 454 'domuit' censuit conrigendum. Omnino autem in nouissima demum Georgis lexici editione hic usus obseruatus est, ubi adde Herc. Oet. 292 (absolute positum), tolle Herc. f. 793).

4) Iam Homerus (*Γ* 65) deorum prouidentiam docuit quem sequitur Sophocles frg. 876. cf. El. 173 sqq. Ad idem dictum spectat Eurip. frg. 981 (cf. Hippol. 439 sq. 833). Illud libenter laudabat Chrysippus ut stoicus: Plut. de stoic. repugn. p. 1040 B. — cf. Plut. cons. ad Ap. 117 D. Dio Chrys. or. XXX, p. 549 R.

Hugium (p. 432) et post eum Langium quibus se addixit Schenklius locos nonnullos ex aliis Memorabilium libris sumptos cum similibus Apologiae contulisse[1]. De qua re postremo loco dicere curaui ne uulgata ista sententia praeoccupatus eos contempleris neue a me aurem auertas. Quos locos si contuleris, prorsus aliam similitudinem quam quae inter extremum illud caput et Apologiam intercedat statim adgnosces: notabis meram sententiarum similitudinem. Verum enim uero haec quidem quo modo non fieri potuerit in tanta argumentorum similitudine utriusque libri non adsequor. Si quidem in Memorabilibus Xenophon Socratem contra uarias adcusationes defendit, et idem faciens hic ipse in Apologia inducitur. Immo Xenophonti praeceptorem purganti interdum ea, quibus ille olim usus erat, sponte in calamum fluxisse non dico probabile esse, uerum ipsius naturae rationibus exigi contendo. Profecto fieri non potuit quin saepe isdem argumentis utpote aptissimis et optimis uteretur. Accedit quod plurimorum ueterum scriptorum more nec Xenophon dubitauit suas capsas compilare. Omitto eiusdem commentarios cum Agesilao comparare quia hic et ipse suspectus est. Ipsa res a probabilitate non abhorret: quidni aliquanto post Socratis mortem[2] hunc libellum aptissimae adpendicis loco ʻSocratis Memorabilibusʼ adiecerit?[3]

Equidem fretus eis quae disputaui et ueterum librorumque testimoniis[4] non esse cur a Xenophonte abiudicetur Socratis Apologia adfirmo.

---

1) Mem. 1, 1, 2 et Apol. § 11. 1, 1, 3—5 et Apol. § 13. 1, 2, 2 et Apol. § 19. 1, 2, 49—53 et Apol. §§ 20. 21.

2) Apol. § 34 *ἐγὼ μὲν δὴ κατανοῶν τοῦ ἀνδρὸς τήν τε σοφίαν καὶ τὴν γενναιότητα οὔτε μὴ μεμνῆσθαι δύναμαι αὐτοῦ οὔτε μεμνημένος μὴ οὐκ ἐπαινεῖν.*

3) Ita simul respondi eis quae de hac re Hugius l. l. p. 435 statuit; refutasse mihi uideor utique hoc in quo eius sententia nititur: ʻEs lässt sich doch gewiss nicht annehmen, dass er eine ganze Schrift aus den schon vorhandenen Memor. ausgezogen und herausgegeben habeʼ.

4) Neque enim quidquam curo argutias Caspersii qui p. 101—107 l. l. serio sudauit in carpendis his testimoniis.

Totus periit XENOCRATIS Chalcedonii περὶ θανάτου liber[1]).

Ne hunc quidem litterarum locum a se intactum esse uoluit ARISTOTELES cuius in τοῖς ἐν κοινῷ γιγνομένοις λόγοις (ut ipse dicit) erat Εὔδημος ἢ περὶ ψυχῆς dialogus[2]) et consolatio, si quidem pulcherrima illa de Eudemi Cyprii somnio et fato historiola quam Cicero secundum Aristotelem se narrare fatetur, ex Eudemo esse constat[3]), — et omnium clarissimum illud fragmentum a Plutarcho seruatum[4]) ceteraeque nobiles reliquiae optime in consolationem quadrant. E quibus ualde probatur Aristotelem hunc dialogum in amici mortui (occidit autem Eudemus a. Chr. n. 354 apud Syracusas) honorem et in ipsius consolationem scripsisse.

Simillima ratio est THEOPHRASTEI libri qui inscribitur Καλλισθένης ἢ περὶ πένθους[5]). Quem librum meram fuisse consolationem facile e testimoniis et fragmentis concluditur, ut non opus sit Heusdii artificiosis ambagibus (p. 40 sq.). Cicero enim iterum (Tusc. III, 10, 21) e Theophrasto adfert locum: 'ut Theophrastus interitum deplorans Callisthenis sodalis sui .... (dicit eum) incidisse in hominem (scilicet Alexandrum) summa potentia summaque fortuna'. Idem (Tusc. V, 9, 25) ipsum librum laudat: 'uexatur idem Theophrastus ...., quod in Callisthene suo laudarit illam sententiam 'Vitam regit fortuna, non sapientia'' [6]). Adparet utroque loco eundem Theophrasti librum ab illo adhibitum esse. Quibus Ciceronis locis

---

1) Diog. IV, 12.

2) Dialogum fuisse Eudemum docet fragmentum Plutarcheum. Accedit quod in numero scriptorum in uulgus editorum erat, cf. J. Bernaysii librum qui est de Aristotelis dialogis p. 15. p. 18 sqq. 93.

3) De diuin. 1, 25, 52 sq. Pridem sic statuerunt interpretes quos secutus est Heusdius p. 38, Rosius cum locum inter Eudemi reliquias (frg. 32 ed. acad.) poneret, Bernaysius l. l. p. 143.

4) Cons. ad Ap. p. 115 B sqq. Eundem Aristotelis locum Crantor in consolationem transtulerat.

5) Diog. V, 44. Cic. Tusc. V, 9, 25.

6) Chaeremonis tragici frg. 2. cf. frg. 19. Erat ut e poetis comicis discimus (u. Alexidem in Com. III, 399. Philem. IV, 39. Menandr. IV, 212 sq. M.) illius saeculi tristis sententia.

comparatis cuiuis liquebit eiusdem libri fragmentum a Plutarcho in consolatione p. 104 D seruatum esse hoc: *Ἄσκοπος γὰρ ἡ τύχη, φησὶν ὁ Θεόφραστος, καὶ δεινὴ παρελέσθαι τὰ προπεπονημένα καὶ μεταρρῖψαι τὴν δοκοῦσαν εὐημερίαν, οὐδένα καιρὸν ἔχουσα τακτόν* [1]).

Ceteri Peripatetici praeceperunt de officio consolantis[2]); DICAEARCHUS autem scriptis quae uocauit *λόγος Κορινθιακός* cuius II et III libris Pherecratem quendam Phthiotam senem quem ait a Deucalione ortum, disserentem induxit[3]), et *λόγος Λεσβιακός*[4]), uidetur uersatus esse in genere consolatorio. Ceterum mihi probatur hos *λόγους* esse eosdem libros quos 'Dicaearchi *περὶ ψυχῆς* utrosque' alio loco significat Cicero[5]). Docuit autem Dicaearchus altero libro 'nihil omnino esse animum', in altero 'animos esse mortales'; uel inde quod Tusc. disputationes scribens Cicero illis tam inpense usus est, multa consolatoria in eis infuisse recte concluditur.

Transeo ad Cynicos quorum ipse parens ANTISTHENES diligenter locum consolatorium tractasse uidetur, quantum quidem licet conicere e librorum inscriptionibus quales sunt *Περὶ τοῦ ἀποθανεῖν, Περὶ ζωῆς καὶ θανάτου, περὶ τῶν ἐν Ἅιδου*[6]). Certo huc pertinet DIOGENES Sinopensis, quem scripsisse librum

---

1) Wyttenb. a. l. obiter eandem suspicionem adnotauit. Idem mihi uidetur recte propter uicinitatem magni illius Crantoris fragmenti statuisse Plutarchum eidem Theophrasteum locum debere; nec potest dubium esse quin Crantor illius librum de luctu adhibuerit.

2) Cic. Tusc. III, 31, 76. 3) Ib. 1, 10, 21.

4) Ib. 1, 31, 77 'Acerrume autem', inquit, 'Dicaearchus deliciae meae contra hanc inmortalitatem disseruit. Is enim III libros scripsit qui Lesbiaci uocantur .... in quibus uult efficere animos esse mortales'.

5) Osannus (Beitr. z. gr. u. röm. Litteraturgesch. II, p. 40 sqq.) suspicatus est idem si eum recte intellexi. Cf. Muelleri fragm. hist. graec. II, 265 sq. — Cic. ad. Att. XIII, 32, 2 '*περὶ ψυχῆς* Dicaearchi utrosque' amicum sibi mittere iubet. Haec epistula mense Maio scripta est. Attamen iam in Consolatione illum adhibitum fuisse dixerim, propterea quod eam scripturus quaecunque de luctu et de eis quae huc pertinent scripta erant, Tullius apud Atticum legerat. Cf. Schneiderum de Cic. Cons. p. 10.

6) Diog. VI, 17. Mull. II, 261 sqq. Librum *περὶ τῶν ἐν Ἅιδου* iam Democritum scripsisse supra adnotauimus.

περὶ θανάτου Diogenes Laertius, interque eos 'qui uel epistolis uel libris luctum minuere sunt conati' memorat Hieronymus siue Cicero[1]). Erat fortasse inter epistulas quas praeter illum librum l. l. commemorat Diogenes, una alteraue consolatio. — Nec defuit huic generi Crates Thebanus cuius illud quod est de uitae molestiis fragmentum ad Axiochi exemplum scriptum esse supra p. 16 obseruauimus. Et uide! exstat in Anthologia Palatina (IX, 359) et in Stobaei florilegio (98, 57) epigramma quo similiter[2]) uitae molestiae describuntur. Concluditur autem (u. 9 et 10) sic:

Ἦν ἄρα τοῖν δισσοῖν ἑνὸς αἵρεσις, ἢ τὸ γενέσθαι
μηδέποτ' ἢ τὸ θανεῖν αὐτίκα τικτόμενον.

De carminis auctore incerta est memoria, cum cod. Palat. *Ποσειδίππου, οἱ δὲ Πλάτωνος τοῦ κωμικοῦ,* Stobaeus illum unum superscribat, contra Planudes *Ποσειδίππου, οἱ δὲ Κράτητος τοῦ κυνικοῦ,* cod. Reg. 1773 unius Cratetis nomen memoret. Iam tu opinor Cratetis fragmento conlato si reputaueris aperte incertam fuisse de epigrammatis auctore memoriam: non pro mera coniectura habebis illam de Cratete auctore adnotationem, sed huic illud carmen tribues, praesertim cum epigrammata eum scripsisse constet[3]). Et cur inprobabile sit eum quae in philosopha scriptione disputasset in breue epigramma coniecisse? Accedit quod antiquissimam illam uersuum 9 et 10 doctrinam in scriptis consolatoriis (cf. praecipue Ax. 368 A et Aristot. Eudem. frg. 40 ed. acad.) passim locum tenuisse infra uidebimus.

---

1) Epist. 60, 5 Vallars. Notissimus hic locus quo e Cic. Consolatione excerptos consolatores enumerat, saepius adhibebitur.

2) Ante Welckerum l. l. p. 510 iam Matthiaeus l. l. p. 46 adn. hoc epigramma a poeta Axiochi memori confectum esse uideri obiter dixerat. Unam manifestam imitationem adpono. Ax. 368 A:
Ποίαν δέ τις ἑλόμενος ἐπιτήδευσιν ἢ τέχνην οὐ μέμψεται καὶ τοῖς παροῦσι χαλεπανεῖ;
Crates uersu primo pariter deliberat:
Ποίην τις βιότοιο τάμῃ τρίβον; — Vides quam arte cognata haec omnia inter se cohaereant.

3) Anth. Pal. epigr. VII, 326, IX, 497, X, 104 Cratetis Thebani sunt.

Delabamur commoditatis causa in Stoicorum cateruam quorum princeps CHRYSIPPUS nos statim accipit. Is enim quamquam non propriam scripsit consolationem multus tamen fuit in tractando hoc genere philosophiae et utilissima de eo praecepit in magno opere *περὶ παθῶν* cuius liber IV *θεραπευτικός* plane huc pertinuisse uidetur [1]).

De eius praeceptorum ZENONIS et CLEANTHIS scriptis pauca, plura de doctrinis scimus.

Eiusdem fere aetatis uidetur esse TELES[2]) de quo nullum exstat testimonium praeter ipsius fragmenta. Adnumerabatur olim Pythagoreis (ad quorum sectam in dubiis libenter confugisse uidentur uiri docti), nec Heusdius aliud quid proferre ausus est quamquam illam coniecturam fundamento plane carere uidens miratus est, cur Teles, si esset Pythagoreorum socius, non memoraretur in eorum catalogo a Iamblicho composito. Neque ullum re uera est indicium quo ductus Pythagoreorum sectae eum adscribas; contra se Stoicum satis aperte ille profitetur. Accedit quod saepe Diogenem Cratetem, Zenonem Cleanthem itemque Stilponem et Bionem Borysthenitam laudat. Ceterum bene meritus est de consolationis genere, et maiora eius fragmenta exstant scriptorum *περὶ φυγῆς* [3]) et *περὶ εὐπαθείας* [4]). Cuius quidem libri reliquiae lepidissimae nonnullis locis ita conueniunt cum locis Plutarcheae consolationis ad Apollonium, ut primo oculorum obtutu a Plutarcho eum adhibitum esse putauerim. Sed ex eodem fonte potius uterque uidetur hausisse. Laudat enim Teles (IV, p. 52 ed. Mein.) 'Lacedaemoniorum inscriptionem': *Οὔτε τὸ ζῆν θέμενοι* e. q. s.; et idem distichon profert Plut. *Λακωνικόν·* (p. 110 C), sed cum aliud initium praebet (*Οἳ θάνον οὐ τὸ ζῆν* e. q. s.) tum laudat illud cum altero Laconico quod ille non habet [5]). Cum autem neutrum omnino distichon nisi ab his philosophis a nullo scriptore

1) u. Heusdium p. 68 adn. 3.

2) u. Zellerum III, 1, 43. 3) Stob. Flor. XL, 8. 4) Ib. CVIII, 83.

5) Adi Bergkii Lyr.[4] III, 516, qui alterum Laconicum omisit. Ceterum Plutarchi lemma quod est *Λακωνικόν* etiam ad hoc epigramma (*οἳ θάνον οὐ τὸ ζῆν κτλ.*), quod uerbis *καὶ πάλιν* inducitur, pertinere non

seruetur, licet ut opinor statuere: aut alterum ex altero aut utrumque ex eodem fonte hausisse; quorum cum prius ut adparet minus probabile sit, alterum statuimus. Alia Teles cum Cicerone et Seneca communia habet.

Panaetius deinde et Posidonius (qui quidem etiam ab Hieronymo l. l. enumeratur) inter consolatores locum tenent; et illius quidem ad Q. Tuberonem epistulam consolatoriam memorat cum uituperatione Cicero [1]). In eadem autem epistula Panaetius Crantoris librum *περὶ πένθους* ad uerbum ediscendum Tuberoni commendauit. Idem scripsit librum *περὶ εὐθυμίας* ad quem recte rettulerunt uiri docti eum locum quem Panaetii bis laudat Plutarchus [2]). Posidonium quoque praeter opus quod *περὶ παθῶν* inscripsit consolationem uel de luctu proprium librum composuisse ex Hieronymi illo loco et ipsius ex dicto (cf. supra p. 6 adn. 1) fortasse recte conicias contra Bakium et Heusdium (p. 75).

Hoc potissimum loco apte adiungitur Claudius Galenus nobilissimus ille II p. Chr. n. saeculi medicus, quamquam quod adtinet ad philosophiam rectius *τοῖς ἐκλεκτικοῖς* adscribitur [3]). Ipse librum suum *περὶ παραμυθίας* qui nunc tamen deperiit, memorat [4]).

Summis laudibus a ueteribus efferebatur Crantoris consolatio Academici siue libellus *περὶ πένθους* quem ille miserat ad Hippoclem de morte liberorum eum consolaturus [5]).

Cuius libri quamuis amissi non exiguam partem tamen refingere possumus, si quidem fundamentum fere fuit illa con-

---

temere opinor supra posui. Nam haec epigrammata a Plutarcho et iuxta ponuntur et ad amussim unum colorem prae se ferunt; postremum Teles de quo agitur distichon uocat Lacedaemoniorum epigramma: *ἐπιγράφουσι Λακεδαιμόνιοι* dicit.

1) De fin. IV, 9, 23.

2) De cohib. ir. p. 463 D. de tranqu. an. p. 474 E. cf. Heusdium p. 72 sq.

3) Sic Zeller, III, 1, 824.

4) De suis libris c. XIII (uol. XIX Kühn.).

5) Plut. p. 104 C. Diog. IV, 27. Cic. Acad. II, 44, 135.

solatio omnium eorum qui consolandi munus susceperunt, atque inprimis Ciceronis et Plutarchi quorum uterque ex hoc potissimum fonte libellos qui sunt eiusdem argumenti uidentur conscripsisse. Ita enim mirus ille consensus qui permultis locis intercedit inter Ciceronis Tusculanas disputationes et Plutarchi consolationem ad Apollonium antiquitus a uiris doctis explicatus est. De ratione autem restituendi huius libri alii aliter cogitauerunt, cum Wyttenbachius[1]) et ex aliis indiciis et ex diuersitate rationis et orationis et quodam antiquitatis colore ipsa Crantoris uerba e Plutarcho segregari posse contenderet; Frid. Schneider[2]) et Henr. Ed. Meier[3]) ad quos quasi patronos se adplicauit Heusdius (p. 44 sqq.), librum totum erui conlatis Ciceronis Tusculanis et Plutarchi consolatione putarent; Kayser[4]) Crantori nisi locos qui ei nominatim a Cicerone uel a Plutarcho tribuerentur nihil dari uellet.

Quorum nemo mihi uidetur rectam uiam ingressus esse. Atque Wyttenbachium quidem qui illo argumento usus Plut. p. 104 C usque ad p. 105 et p. 106 D usque ad p. 107 nimis confidenter tribuerat Crantori, merito refutauerunt Kayser et post eum Mullachius[5]). Sed ne Schneidero quidem prorsus adstipulor qui in disputatione sua eo progressus est ut quidquid inuenit non dissimile siue elocutionum siue sententiarum apud Ciceronem et Plutarchum[6]), Crantori uindicaret. Etenim manifestum est in genere litterarum tam elaborato quosdam necessario fuisse locos omnibus eis qui illud colerent communes. Quare equidem multo cautius esse agendum ratus Crantori haec fere tribuerim: primum ea quae aut disertis uerbis illi tribuuntur aut certo uel magna cum probabilitate quibusdam

1) Adn. ad Plut. Mor. II, 698.

2) 'De Crantoris Solensis libro qui περὶ πένθους inscr. commentatio', in Ztschr. f. d. Altert.-Wiss. 1836 No. 104 et 105.

3) 'De Crantoris libro qui π. π. inscr. disp.', Halis 1840.

4) De Crantore Academico, Heidelb. 1841.

5) In frgg. phil. gr. uol. III, p. 131 sqq.; quamquam satis habuit Kayseri disputationem transscribere.

6) E. g. Plut. p. 107 D et Cic. Tusc. 1, 117. Plut. 113 A et Cic. II, 27, 65 alia.

rationibus ei possunt uindicari; deinde propria quaedam sententiarum, elocutionum, exemplorum lumina ab utroque sine dubio ex uno fonte hausta, quem esse Crantorem singulis quaestionibus studebo probare; postremum quae Axiocho cum Cicerone (et Plutarcho) communia sunt.

Et cum primum quidem e cauta Ciceronis et Plutarchi comparatione mihi adpareat Crantor, argumenta eorum qui omnino hanc uiam iniri uetant, refutabo. Kayser p. 37 negat probabile esse Ciceronem bis breui tempore eundem librum et in Consolatione et in Tusculanis exhausisse. At hoc argumentum profecto nauci non est, si quidem contra adeo per se patet in duobus libris plane eiusdem argumenti ab eodem scriptore eundem adhiberi fontem. Accedit quod Cicero in scribendis Tusculanis, id quod infra accuratius erit demonstrandum, non tam iterum ipsum Crantorem quam suam ipse Consolationem exhausisse censendus est.

Deinde ille Ciceronem in Tusculanis plus seuerum stoicum quam mitem Crantoris similem consolatorem agere iactat. Quam hoc nihil curandum! Quasi non possis, immo debeas saepe librum adhibere cuius cum auctore non omni ex parte consentias! Neque quisquam umquam contendit praeter Crantoris doctrinas Tusculanis nihil contineri: etenim quinque minimum partibus maiores sunt illius libello, et sexcenti alii nominantur auctores. Contra plus uno loco disertis uerbis laudatur Crantor et compluriens idem certissime deprehenditur. Multo quidem grauius uidetur esse illud argumentum quod primus Matthiaeus l. l. p. 51 et post eum Corssenus (Mus. Rhen. XXXVI, p. 518) alii protulerunt. Dicunt utique non omnes locos Plutarcho et Ciceroni communes Crantoris esse posse quia unus sit locus quem non potuerit ille habere:

Cic. Tusc. 1, 39, 93	Plut. p. 113 F
Quamquam non male ait Callimachus 'multo saepius lacrimasse Priamum quam Troilum'	*Μεῖον γὰρ ὄντως ἐδάκρυσεν Τρωΐλος ἢ Πρίαμος*

si quidem uterque indicet idem Callimachi carmen florentis illius quidem post Crantorem qui natus sit circa CX olympiada. Sed quo iure hoc docuerint ipsi uideant. Ego quamuis hoc

loco nec possim nec uelim de Callimachi aetate fusius disputare, haec tamen breuiter adnoto. Crantor certo paulo ante Polemonem decessit[1]) qui, si Eusebio fides habenda est, anno a. Chr. n. 268 mortuus est senex[2]); ille autem cum Xenocratem condiscipulus Polemonis audiuerit, uix plus decem annis hoc erat natu minor[3]) et decessit utique non inmaturus[4]). Itaque si Polemonem circa a. 340 natum esse statuimus (praeerat ille scholae ex anno 313. Diog. IV, 16 extr.), non procul a uero aberrantes Crantorem circa a. 330 natum, mortuum paulo ante a. 268 esse concludemus.

De Callimachi uero aetate licet accuratius nihil possit statui, hoc tamen certissime uidetur enucleari: illum Crantori aetate aequalem uel compluribus annis eo natu maiorem fuisse. Cui temporum computationi fundamentum praebent quattuor illae Arati uitae[5]) et quae Suidas de Callimacho conrasit. His testimoniis cum nuper Buschius qui separatim 'de bibliothecariis Alexandrinis qui feruntur primis'[6]) disputauit, nescio quo iure neglegenter usus sit, rem paucissimis retractaturus sum.

Primum Callimachum Arato maiorem natu fuisse certa

---

1) Decessisse eum omnino ante Polemonem testatur Diog. IV, 27.

2) Diog. IV, 20.

3) Diog. IV, 24. cf. Zellerum³ II, 847 adn. 2. Aliquanto tamen minor natu erat Polemone utpote cuius sectator fuit (Diog. IV, 25 *διακούειν Πολέμωνος*). cf. quae de Crantore habet anonymus Platonicorum philosophorum indicis Herculanensis auctor Ciceroni aetate fere aequalis (ed. Buecheler ind. schol. Gryphisw. a. 1869/70) col. XVI:

[Κράντωρ] δὲ Σολεὺς θα[υμ]αζόμενος κατέλιπε [τὴ]ν εὐημερ[ίαν] καὶ π[αρ]αγενόμενος Ἀ[θήναζ]ε πρῶτον μὲν Ξενο[κ]ράτους ἤκουσεν, ὕστερον δὲ μετὰ Πολέμωνος ἐσχόλ[α]ζεν [κα]ίτ[οι] πολὺ διαφέρων ἐν οἷς .....

4) Diog. IV, 25 *καὶ γήρως ἤλυθεν οὔτι πρόσω.*

5) Cogitari potest in harum uitarum fontibus fuisse Arati uitam Plutarchi. Hic enim teste Lampriae qui fertur catalogo (no 40 Treu) scripsit uitam Arati, poetae puta, non inperatoris, cuius uita supra loco XXIV recensetur. Accedit quod idem Plutarchus in Arati *Διοσημεῖα* commentarium (frg. apud Wyttenb. V, 2, 809) scripsit cui haud dubie more ueterum breuem uitae narrationem praemisit.

6) Diss. Rostoch. 1884. Miros nonnullos errores notare minus adtinet.

fuit apud ueteres memoria. Sic docet auctor uitae IV[1]): *γηραιῷ δὲ τῷ Κυρηναίῳ ἐπεβάλετο*[2]), *παρ᾽ οὗ καὶ ἐπιγράμματος ἠξιώθη*. Cui fidem habendam non esse quia paulo ante Aratum illi *συνακμάσαντα* uocauerit nullo iure Buschius p. 12 adn. 3 contendit. Nam cum tales temporum definitiones nequaquam eam quam nunc exercemus diligentiam adfectant[3]), tum in has uitas diuersis facile pannis consarcinatas per singulas particulas inquirendum est: alia aliunde arcessita sunt.

Eodem autem spectat uitae I locus (p. 54, 74) hic: *Μέμνηται γοῦν αὐτοῦ καὶ Καλλίμαχος ὡς πρεσβυτέρου οὐ μόνον ἐν τοῖς ἐπιγράμμασιν, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς πρὸς Πραξιφάνην, πάνυ ἐπαινῶν αὐτὸν ὡς πολυμαθῆ καὶ ἄριστον ποιητήν· γέγονε δ᾽ ὁ Ἄρατος ζηλωτὴς Ἡσιόδου, ὡς καὶ Καλλίμαχος παρεσημήνατο τοῦτο διὰ τοῦ εἰς αὐτὸν ἐπιγράμματος οὕτως*. Sequitur Callimachi de Arato eiusque Phaenomenis epigramma. Profecto etiam ex hoc loco ueri simile fit illo aliquanto maiorem fuisse natu Callimachum quippe qui carmine iunioris scilicet poetae primitias commendaret grauis iudex[4]). Quare dixerim

---

1) P. 60, 25 sq. Westerm. Biogr.

2) ‘Senem Callimachum aetate contigit, ipse scilicet iunior’ ualet *ἐπεβάλετο*, quae forma h. l. usurpatur pro eo quod tralaticium est *ἐπέβαλε* cuius illam apud hos scriptores uim recte inlustrauit Buschius exemplis Suidae s. u. *Φιλόχορος* et s. u. *Ἱπποκράτης* quibus addere potuit Clem. Al. Strom. 1, 327 et Prolegg. ad Aristoph. III, 35 Dübn. — Illi autem interpretationi fauet etiam interpres Latinus Arati generis a Westermanno ad p. 58, 23 adscriptus qui de suo addit: ‘(testatur callimachus) assistens ei ab infantia *in epigrammate ad*’ (sic fere scribendum pro illo *propter*) ‘praxip*h*anem mitilen*ae*um’. cf. Rohdii griech. Rom. p. 100.

3) Arato *συνεγγίζων κατὰ τοὺς χρόνους* audit Callimachus in uit. III p. 59, 42 ubi idem eius epigramma in illius laudem factum indicatur.

4) Buschius idem statuit p. 13, non uiderunt olim Keilius (in Mus. Rhen. nou. ser. VI, p. 254), Clinto, Bernhardyus, quare uitae IV scriptorem errasse arbitrati sunt. Simul cadit Keilii tota computatio e qua Callimachum non ante Ol. 118 (quo tempore Aratum natum esse putauit) statuit natum, mortuum esse inter Ol. 135 et 139, 3. — Biographus I dicit etiam *ἐν τοῖς πρὸς Πραξιφάνην* Arati mentionem iniecisse Callimachum; eo spectat opinor uit. III p. 58, 23 *ἐγένετο δὲ σφόδρα πολυγράμματος ἀνήρ, ὡς μαρτυρεῖ Καλλίμαχος*. cf. Latinum interpretem cuius uerba in adn. 2 adscripsi.

ne biographum quidem cum paulo post ipsum illud epigramma indicaturus esset potuisse scribere quod legitur ὡς πρεσβυτέρου. Quamquam scribendo ὡς πρεσβύτερος manumne compilatoris an sensum sententiarumque sanum conexum restituas haud multum refert. Minorem Arato fuisse Callimachum uix quisquam contendit: hoc praestat illud epigramma. Atque quod in uit. IV (p. 60, 6) floruisse eodem tempore Alexander Aetolus, Menander [1]), Philetas [2]), Aratus, Callimachus traduntur: ut est memoria minus accurata quam ut possit inde certius quid concludi, ita cum eis quae dixi non pugnat.

Sed iam rem examinemus. Scimus Aratum Ol. 118/9 natum esse [3]) et sub Antigono Gonata id est inter Ol. 125,4/277 et Ol. 135,2 239 floruisse [4]). Jam siue illud γηραιῷ ἐπεβάλετο interpretamur 'aetate adtigit senem (ipse iuuenis)' siue de qua interpretatione nonnulli cogitauerunt 'senis sectator factus est': circa Ol. 127,3/270 [5]) Callimachum sexagenarium fuisse ut γηραιός potuerit uocari natusque fere sit circa Ol. 112 — Aratum triginta annorum iuuenem non procul a ueritate statuemus.

Mortuus autem Callimachus uidetur esse initio regni tertii Ptolemaei id est Ol. 133,2/246; nam hanc puto esse sanam et certam interpretationem loci Suidae quamuis olympiadis numerus conruptus sit [6]): παρέτεινε μέχρι τοῦ Εὐεργέτου κλη-

---

1) Natus est Ol. 109,3/342.

2) ἦν ἐπί τε Φιλίππου καὶ Ἀλεξάνδρου Suid. Philadelphus Ol. 117,4/309 in Co insula natus est, ut non a probabilitate abhorreat puerum illum a Phileta institutum esse. cf. Buschium p. 4.

3) Cf. Buschium p. 11 et Usenerum in Mus. Rhen. XXIX, p. 42 adn. 3.

4) Vit. I, p. 53, 40 et uit. III, p. 58, 15.

5) Quod Gellius (XVII, 21, 41) postquam a. u. c. 490 (= Ol. 129, 1/264) bellum Punicum ortum esse narrauit, 'neque diu post Callim. poeta Cyrenensis Alexandriae apud Ptolemaeum regem celebratus est' addit, est nempe secura computatio.

6) Buschius p. 14 infelicissimae coniecturae periculum fecit; ceteroqui mecum consentit. Neque aliter Ritschelius in opusc. I, p. 68, nisi quod — ut ipse fatetur — eis quae antea posuerat 'paucas olympiadas addere' coactus est; ita Ol. 135/6 proposuit fatalem illius annum, perperam, quod recte iam Buschius p. 17 notauit.

θέντος Πτολεμαίου, ὀλυμπιάδος δὲ † ρκζ΄, ἧς κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος ὁ Πτ. Εὐ. ἤρξατο βασιλεύειν. Eodem igitur deuenio quo olim Keilius (l. l. p. 256), ut poetam uita defunctum esse statuam senem. Durauit autem re uera ad senectutem Callimachus quatenus senex ipse sibi epitaphium confecit:

Μοῦσαι γὰρ ὅσους ἴδον ὄμματι παῖδας
ἀρχιβίους, πολιοὺς οὐκ ἀπέθεντο φίλους

et senex a Statio uocatur [1]). — Deinde ipsa uoce *παρέτεινε*

---

1) Hos locos a Keilio iam adlatos inprudentissime tollere nisus est Buschius p. 22 sq. De epigrammate (XXIII Schn.) 'Callimachum in uniuersum loqui uideri' prorsus absurdo statuit iudicio; Statium priscum (ut illo breuius dicam) Callimachum uoluisse intellegi iactat. Perperam. Hoc enim si ille uoluisset, non scripsisset (Silu. I, 2, 253)

(hunc ipse Coo plaudente) Philetas
Callimachusque senex (Umbroque Propertius antro)

sed 'senes', uel 'ueteres' — id quod omnino ex usu exspectes — ad metrum adcommodasset eadem opera; si quidem Philetas pariter priscus fuit. Ceteri quoque VII senes quos adtulit, re uera grandaeui homines non minus erant quam prisci.

In Callim. epit. u. 6 *ἀρχιβίους* scribo cum uno Schneidero Anthologiae (VII, 415) cod. Pal. secutus, non *μὴ λοξῷ* cum scholiasta ad Hes. Theog. 82 (qui adeo habet *ὅσους βλέμματι — μὴ λοξῶς*) cui fidem habuit et ante Bentleium et postea cum eo magna caterua uirorum doctorum qui Callimachum uel ediderunt uel laudauerunt. Nam ipse Hesiodus quem imitatur ille, l. l. *ὄντινα τιμήσωσι Διὸς κοῦραι μεγάλοιο γεινόμενόν τ' ἐσίδωσι διοτρεφέων βασιλήων,* ut simplex *ὄμματι ἴδον* ei quod est *ἐσίδωσι* respondeat, *ἀρχιβίους* uoci *γεινόμενον.* Ad illud optime contulit Schn. Call. hymn. II, 52. Si uero Horatii locum qui ad exemplum Callimachi expressus est diligenter contuleris — quod miror adhuc non factum esse — elucebit hunc *ἀρχιβίους* scripsisse: Carm. IV, 3, 1 sq.

Quem tu, Melpomene, semel
nascentem placido lumine uideris

Vertit Flaccus *ἀρχιβίους* nimirum illo nascentem; placido necesse erat perspicuitatis causa adponere, id quod in Graecum poetam non cadere demonstraui. Premebant contra cuncti ueteres poetae, et optime quidem, caelestes, si cui mortalium uel fauerent uel quid destinarent, illi nascenti iam adstare cf. Odyss. η 197 sq.

πείσεται, ἅσσα οἱ αἶσα κατὰ κλῶθές τε βαρεῖαι
γινομένῳ νήσαντο λίνῳ, ὅτε μιν τέκε μήτηρ.

quo spectat Callim. Lau. Pall. 104; cf. Hymn. Dian. 23. Menandr. frg.

quasi longum uitae cursum exprimi equidem cum Weicherto quem nec Ritschelius l. l. p. 68 inprobauit, penitus sentio.

Postremum adnoto me quamuis plerique atque adeo Ritschelius p. 63 dissentiant, Suidam de Aristophane narrantem: *μαθητὴς Καλλιμάχου καὶ Ζηνοδότου· ἀλλὰ τοῦ μὲν νέος, τοῦ δὲ παῖς ἤκουσε* non posse non interpretari sic ut Callimachus puerum, adolescentem Zenodotus dicatur docuisse. Nam priore loco Callimachus ponitur, et quod *ὁ μέν* ad membrum posterius et idem propius refertur, bene graecum hoc esse exemplis docuit Buschius p. 9, nec a Suidae usu alienum ex eis — haec forte fortuna nunc praesto sunt — clare elucet quae s. u. *μετρονόμοι: ἦσαν δὲ τὸν ἀριθμὸν ιε΄, έ μὲν εἰς Πειραιᾶ, ι΄ δὲ εἰς ἄστυ* et s. u. *ἀρχή*[b] leguntur: *ἀρχαὶ τῶν ὅλων δύο, τὸ ποιοῦν καὶ τὸ πάσχον· τὸ μὲν οὖν πάσχον εἶναι τὴν ἄποιον οὐσίαν, τὴν ὕλην, τὸ ποιοῦν δὲ τὸν ἐν αὐτῇ λόγον.* His locis perspicuitatis gratia tota membra repetiuit, illo loco eadem de causa Callimachi nomen statim priore loco posuit: ceteroqui res eadem est et una. — Quae non satis reputasse uidentur uiri docti, quoniam credo de Callimachi aetate sententiam praeceperunt. Videtur ergo ille Zenodoto quoque natu maior fuisse. Nunc si quispiam quaerat cur Callimachus tam prouectus aetate demum sub secundo Ptolemaeo id est inter Ol. 123,4/285 et Ol. 133,3/246 'celebratus' uel 'clarus factus' esse dicatur: optime opinor respondet Suidas: *πρὶν δέ* inquit *συσταθῇ τῷ βασιλεῖ* (*Φιλάδελφον* dicit), *γράμματα ἐδίδασκεν ἐν Ἐλευσῖνι κωμυδρίῳ τῆς Ἀλεξανδρείας.* Post in conspicuam uitae condicionem euectum, ut plerumque fit, gloria libenter secuta est.

IV, 238 M. cf. Philem. *Ἀποκαρτερ.* frg. 1. Ad ipsius Cyrenaei exemplar properauit Propertius II, 3, 23:

Num tibi nascenti primis, mea uita, diebus
Candidus argutum sternuit omen Amor?

cf. Verg. Ecl. IV, 8 sqq. 'Tu modo nascenti puero — casta faue Lucina!' Manil. II, 126. II, 832. Stat. Silu. II, 7, 36. V, 3, 21. Mamert. Genethl. Max. 19. Locos partim debeo Peerlkampi ad Hor. l. l. adnotationi. — Illud scholiastae *μὴ λοξῶς* principio fuit Callimacheae elocutionis interpretamentum quod mox in interpolationem uertit.

Optime igitur hunc potuit laudare Crantor *).

Nunc age accedamus ad ipsos Ciceronis et Plutarchi thesauros. Claret primum eos multis locis nomine non adlato adhibere Crantorem; deinde utrumque interdum nominare alium fontem, fortasse eum quem Crantor erat professus; postremo utrumque non semper ubi incipiat ex illo haurire statim eum laudare sed in fine demum indicare auctorem, ut inducaris putare ultima tantum uerba commodata esse.

Ciceronis autem proprium uidetur esse auctoris membra passim disicere, cum Plutarchus contra continuo ordine soleat exscribere; cuius consuetudinis exempla *ἐν παρέργῳ* adnotabuntur.

Quae *ἀξιώματα* Kayser cum cognita prorsus non haberet (ut omnino iusto leuius has quaestiones tractauit), contendit p. 37 fabulas de Cleobide, de Trophonio et Agamede, de Sileno quae sunt uel ideo non esse Crantori uindicandas quia eis narratis demum Cicero pergeret (1, 48, 115): 'Simile quiddam est in consolatione Crantoris' (sequitur fabula de Terinaeo Elysio); ergo cur praecedentia quoque illi tribueremus nullam esse causam. Sed uide amabo. Plutarchus consolationis capite 3 (= p. 102 C sqq.) quod est de recto in calamitate animi habitu in fine demum capitis laudat Crantorem: *μὴ γὰρ νοσοῖμεν, φησὶν ὁ ἀκαδημικὸς Κράντωρ* (locum qui sequitur uertit Cic. Tusc. III, 6, 12). Sed etiam initium et mediam capitis partem ex illo sumptam esse adparet ex Ciceronis locis his:

Tusc. III, 29, 71	Plut. c. 3 init.
natura adfert dolorem cui quidem Crantor inquiunt uester cedendum putat; premit enim atque instat, nec resisti potest.	*Τὸ μὲν οὖν ἀλγεῖν καὶ δάκνεσθαι τελευτήσαντος υἱοῦ φυσικὴν ἔχει τὴν ἀρχὴν τῆς λύπης καὶ οὐκ ἐφ' ἡμῖν.*
Ib. III, 6, 12	Pergit statim
nec absurde Crantor ille .... Minime, inquit, adsentior iis qui istam nescio quam indolentiam magno opere laudant quae nec potest ulla esse nec debet**).	*οὐ γὰρ ἔγωγε συμφέρομαι τοῖς τὴν ἄγριον ὑμνοῦσι καὶ σκληρὰν ἀπάθειαν, ἔξω καὶ τοῦ δυνατοῦ καὶ τοῦ συμφέροντος οὖσαν.*

*) Cf. Excursum II. **) Cf. Excursum III.

Nec minus medii capitis sententiam inde uidemus sumptam:

Cic. Acad. II, 44, 135	Plut. c. III med.
Sed quaero quando ista fuerint ab Academia uetere decreta, ut animum sapientis commoueri et conturbari negarent. Mediocritates illi probabant et in omni permotione naturalem uolebant esse quendam modum. Legimus omnes Crantoris ueteris Academici de luctu e. q. s.	Τὸ δε πέρα τοῦ μετρίου παρεκφέρεσθαι καὶ συναύξειν τὰ πένθη παρὰ φύσιν .... τὴν δὲ μετριοπάθειαν οὐκ ἀποδοκιμαστέον.

His comparatis nemini opinor dubium erit totum caput esse Crantoris quamuis in fine demum laudati. — Rursus fontem nullo uerbo prodit Cicero in Tusc. III, 16, 34 adhibens id argumentum: 'Qui rerum naturam... cogitat.... triplici consolatione sanetur, primum... deinde... postremo quod uidet malum nullum esse nisi culpam', quod Crantori disertis tribuit uerbis Plutarchus p. 114 C. Hic contra p. 109 B Elysii Terinaei historiae praefatur: *τοιαῦτά φασι γενέσθαι*, cum Cic. l. l. I, 48, 115 eam Crantoris esse testetur. Nec desunt loci quibus ab utroque Crantorem exhauriri nec tamen laudari uideamus. Velut pro exemplis uirorum qui in orbitatibus fortes se praeberent a Crantore prolatos esse Anaxagoram et Telamonem, Periclem et Xenophontem discimus ex Hieronymi nota ad Heliodorum de morte Nepotiani consolatione (epist. LX) cui tot adminicula in restituendis Crantoris et Ciceronis libellis debemus. Adloquitur Hieronymus cap. V se ipsum: 'Ubi illud ab infantia studium litterarum, et Anaxagorae ac Telamonis semper laudata sententia: "Sciebam me genuisse mortalem?" Legimus Crantorem cuius uolumen ad confouendum dolorem secutus est Cicero. Platonis Diogenis Clitomachi Carneadis Posidonii ad sedandos luctus opuscula percurrimus qui diuersis aetatibus diuersorum luctum uel libris uel epistolis minuere sunt conati, ut etiam si nostrum areret ingenium de illorum posset fontibus irrigari. Proponunt innumerabiles uiros, et maxime Periclem et Xenophontem Socraticum........ Quid memorem Romanos duces? [1].... quorum

non minor in luctu quam in bellis uirtus fuit et quorum orbitates in Consolationis libro Tullius explicauit'.

In iudicio de hoc loco faciendo datur haec optio: aut illos auctores consolationum legit ipse sanctus pater aut una Ciceronis consolatio fuit ei in manibus ex qua et illa exempla et illos auctores excerperet. Atque hoc alterum statuendum esse statim intellegitur e loci indole. Etenim si Crantorem, de cuius unius lectione omnino possit cogitari, profert, extemplo autem addit Ciceronem eum esse secutum, ipse inuitus, aperte tamen, prodit e Cicerone sese illum cognitum habere. Immo uero ipsam elocutionem quae est 'legimus Crantorem cuius uolumen ... secutus est Cicero' transtulisse uidetur ad uerbum Hieronymus e Cicerone qui 'in consolatione filiae Crantorem inquit sequor'[2]. Accedit quod in fine illius loci se adhibuisse Ciceronis libellum ipse fatetur.

Itaque totius loci, immo totius epistulae summam reapse esse Ciceronianam nullus dubito pro certissimo contendere. Sed nihilo minus conligitur exempla illa, si ultimum quaeris fontem, e Crantore per medium Ciceronem proferre illum; nam cum ex eis quos enumerauerat Cicero auctores suos, Plato Diogenes, Clitomachus[3]) Carneades[4]) hac in re omnino non possint statui auctores, itaque restent soli Crantor et Posidonius de quibus suffragium feratur: cur tandem Posidonio calculum adiciamus, qui ne in Tusculanis quidem inter principes erat fontes, cum Crantorem a Cicerone in uniuersum

1) Narrat de Puluillo: habemus Ciceronis narrationem. Memorat Maximos Catones Gallos Pisones Brutos Martios Scaeuolas Metellos Scauros Crassos Marcellos Aufidios. u. Cons. frg. 19 et cf. Cic. Tusc. III, 70.

2) Plin. Nat. hist. praef. 22 s. Cons. frg. 8: 'Scito enim conferentem auctores me deprehendisse a iuratissimis et proximis ueteres transscriptos ad uerbum .... non Tulliana simplicitate qui de rep. Platonis se comitem profitetur, in Consolatione filiae Crantorem inquit sequor'.

3) Hic scripsit 'de patria euersa' non 'de morte' consolationem. Tusc. III, 22, 54.

4) Reliquit hic nihil nisi epistulas in quibus eiusmodi suaues ambages non admitti per se patet et usus docet.

'simpliciter transscriptum ad uerbum' esse locupletissimo testimonio sciamus? Protulit igitur Crantor Sophoclei Telamonis uersus quos Ennius (Tusc. III, 13, 28 'ex hoc et illa iure laudantur') uertit:

'Ego quom genui túm morituros sciui et ei rei sústuli[1]) e. q. s.

Idem iuxta posuit Anaxagorae dictum ut Cicero (III, 24, 58) haec componit: 'Atque hoc idem et Telamo ille declarat (et Theseus ille ..) et Anaxagoras: Sciebam me genuisse mortalem', cuius quidem dictum etiam Plutarchus adfert (p. 118 D) quasi de suo.

Protulit etiam historiolas illas de Xenophonte (u. infra) et de Pericle quas in Tusculanis omisit Cicero, narrat, iterum ut de suo, Plutarchus p. 118 EF, ubi ipsam praefationem (ibid. D) *Ἀποβλέπειν δὲ καὶ πρὸς* e. q. s. Crantoris esse ueri est simile[2]).

Eadem Hieronymi consolatione usus mihi uideor enucleasse in certo quodam sententiarum conexu Crantorem excitasse Delphica illa dicta quae sunt *Γνῶθι σαυτόν* et *Μηδὲν ἄγαν*; id quod iam suspicatus est Schneider, ita tamen ut nullo argumento firmare posset opinionem. Nam Plutarchum et Ciceronem in hac quidem re non consentire, cum ille (p. 116 C) utrumque dictum, hic in plane diuerso sententiarum conexu alterum tantum adferret (1, 22, 52), ipse sensit. Sed audi mea argumenta.

Primum iam Plato (Menex. p. 248 E) in epitaphii parte consolatoria in eodem orationis contextu quo Plutarchus ea adfert: *Πάλαι γὰρ δὴ τὸ Μηδὲν ἄγαν λεγόμενον καλῶς δοκεῖ λέγεσθαι*, et in Protagora (p. 343 B) utrumque ut uere Delphicum exhibet, ut uel inde probetur Crantorem fidelissimum sectatorem ea data occasione adhibuisse. Praecipue autem me mouet Hieronymus qui alterum dictum et is quidem in eodem contextu quo Plut. laudat; aliter Cicero nescio qua de causa in Tusc. 1, 22, 52 de animi natura disputans alterum dictum

1) Trag. Rom. inc. inc. frg. XLV R. Nec de Ennio, horum uersuum sitne auctor, nec de graeca fabula certa memoria constat. cf. Ribbeckii Röm. Trag. p. 133.

2) Cf. Tusc. III, 58. IV, 63; obseruauit unus Matthiaeus p. 50.

sic adhibet: "Cum igitur (Apollo) 'Nosce te' dicit, hoc dicit 'Nosce animum tuum'" [1]).

Sed iam comparando rem inlustremus:

Plut. 116 C	Hieron. C. VII A
(statim post commemoratum nimium Niobes luctum): *δύ᾽ ἐστὶ τῶν Δελφικῶν γραμμάτων τὰ μάλιστ᾽ ἀναγκαιότατα πρὸς τὸν βίον, τὸ Γνῶθι σαυτὸν καὶ τὸ Μηδὲν ἄγαν.*	Sed obsecro ut modum adhibeas in dolore, memor illius sententiae 'Ne quid nimis'. — (Interuallo interposito item adfert Nioben nimis lugentis exemplum).

Ex quibus omnibus uidetur elucere Crantorem utrumque, Ciceronem in Consolatione alterum illorum dictorum excitasse in eo conexu in quo Plut. et Hieron. ea seruauerunt.

Duorum locorum originem quos radices trahere e Crantore uel consensu Ciceronis et Plutarchi probatur, confirmat Hieronymus:

Cic. 1, 94	Plut. 111 C	Hieron. XIV B
Quae uero aetas longa est? aut quid omnino homini longum?.. Apud Hypanim fluuium qui ab Europae parte in Pontum influit, Aristoteles ait bestiolas quasdam nasci e. q. s. Confer nostram longissimam aetatem cum aeternitate; in eadem propemodum qua illae bestiolae reperiemur.	*Τό τε πολὺ δήπουθεν ἢ μικρὸν οὐδὲν διαφέρειν δοκεῖ πρὸς τὸν ἄπειρον ἀφοροῦσιν αἰῶνα. τὰ γὰρ χίλια καὶ τὰ μύρια κατὰ Σιμωνίδην ἔτη στιγμή τίς ἐστιν ἀόριστος ...... ἐπεὶ καὶ τῶν ζώων ἐκείνων ἅπερ ἱστοροῦσι περὶ τὸν Πόντον γιγνόμενα* e. q. s. (Sequitur eisdem fere uerbis de bestiolis illis *ἐφημερίοις* fabella).	Nam si nongentos uitae excederemus annos.... tamen nihil esset praeterita longitudo quae esse desisset. Etenim inter eum qui decem uixit annos et illum qui mille, postquam idem uitae finis aduenerit..., transactum omne tantundem est.

Subesse unum fontem his tribus locis in propatulo est, quamuis pro suo quisque ingenio omiserit adiecerit amplificauerit. Discimus deinde Ciceronem haec hausta e Crantore [2]) etiam in Consolatione habuisse.

---

1) Rursus alio consilio dictum adhibuit Sen. cons. ad Marc. XI, 2.

2) Vides ut h. l. Cic. et Plut. quamuis Crantori totum locum debeant, alter Aristotelem auctorem (quem nimirum ille laudauerat) nominet, alter ad famam prouocet. Eodem modo (u. p. 51) in fabula quae est de Cleobide et Bitone Cicero Herodotum nominat, Plut. iterum famae se addicit.

Postremum adiuuante Hieronymo Crantori uindico Nioben pro nimium lugentis tristi exemplo laudatam, optimo nixus fundamento si quidem ualet aliquid triplex idem consensus:

Cic. III, 26, 63	Plut. 116 C	Hier. c. XIV E
Et Niobe fingitur lapidea propter aeternum, credo, in luctu silentium.	*Εἰ γοῦν ἡ Νιόβη κατὰ τοὺς μύθους* (meditata esset) *ὅτι οὐκ ἀεὶ … βλασταῖς τε τέκνων βριθομένα … τελευτήσει, οὐκ ἂν οὕτως ἐδυσχέραινεν ὡς καὶ τὸ ζῆν ἐθέλειν ἐκλιπεῖν διὰ τὸ μέγεθος τῆς συμφορᾶς* e. q. s.	Unde et Nioben, quia multum fleuerit, in lapidem ***… commutatam finxit antiquitas. (De lacuna explenda u. infra.)

Iterum aperte, opinor, ex uno fonte haec fluxere quae tamen ut cuique libitum est uariata sunt.

Ex his quae adhuc de Plutarchi et Ciceronis communi fonte eiusque usu exposui, cogor concludere quod iam indicaui: propria quae sint siue elocutionum siue sententiarum lumina illis communia, si quidem unus idemque fons agnoscatur, Crantori esse tribuenda. Quod ad amussim in multos locos quadrat, quibus praemitto eos, in quibus tertius accedit socius Axiochus. Sed hic nimirum non tam Crantorem adhibuisse quam ab hoc adhibitus esse censendus est.

Ax. 367 C	Cic. 1, 47, 113	Plut. 108 E
Διὰ τοῦτο καὶ οἱ θεοὶ τῶν ἀνθρωπείων ἐπιστήμονες, οὓς ἂν περὶ πλείστου ποιῶνται, θᾶττον ἀπαλλάττουσι. (Sequitur breuissima de Agamede et Trophonio narratio). *οἵ τε τῆς Ἀργείας ἱερείας υἱεῖς* etc.	Deorum immortalium iudicia solent in scholis proferre, nec uero ea fingere ipsi, sed Herodoto auctore aliisque compluribus. Primum Argiae sacerdotis, Cleobis et Biton, filii, praedicantur. Nota fabula est.	*Λέγεται δὲ τούτοις μαρτυρεῖν καὶ τὸ θεῖον.* . . . . *Μνησθήσομαι δὲ τῶν … πᾶσι διὰ στόματος. Πρῶτα δή σοι τὰ περὶ Κλέοβιν καὶ Βίτονα τοὺς Ἀργείους νεανίσκους διηγήσομαι.*

In narrationibus fabulae quae est de Cleobide et Bitone tanta similitudo elocutionum (quamuis adstrictius Aeschines narret) obseruatur ut artissima a quouis perspiciatur cognatio [1].

1) Ax. *οἱ τῆς Ἀργείας ἱερείας υἱεῖς*: Cic. Argiae sacerdotis filii. Ax. *ἐπειδὴ τοῦ ζεύγους ὑστερήσαντος αὐτοὶ διήνεγκαν αὐτὴν εἰς τὸν νεών*: Plut. *ἐπειδὴ … τῶν ἑλκόντων τὴν ἀπήνην ὀρέων ὑστερησάντων … τούτους ὑποδύντας .. ἀγαγεῖν εἰς τὸ ἱερὸν τὴν μητέρα.*

Pergunt autem Cicero et Plutarchus:

Simili precatione Trophonius et Agamedes usi dicuntur etc.	καὶ περὶ Ἀγαμήδους δὲ καὶ Τροφωνίου φησὶ Πίνδαρος αἰτεῖν παρὰ τοῦ Ἀπόλλωνος etc.

ad quos conferas Aeschinem, breuissimum eum quidem.

Hac quoque fabula eisdem fere uerbis narrata Plutarchus profert de Pindari morte fabulam, qualis ceteroqui non traditur[1]; pro qua Cicero historiolam de Sileno (quae apud Plut. p. 115 B) et Cresphontis dictum[2]) notissimum, ex quo alterum uersum adfert Aesch. in Axiocho p. 368 A; tum uterque fabulam de Elysio cum oraculo illo sic narrat ut alter ex altero pridem sit emendatus. Clausulam adiciunt:

Cic. 116 init.	Plut. p. 109 Dextr.
His et talibus auctoribus usi confirmant causam rebus a dis immortalibus iudicatam.	Τοιαῦτα δή σοι καὶ τὰ τῶν διηγημάτων τῶν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἀναγεγραμμένων.

Nimirum totus hic locus Crantoris est: accedit quod 'numquam cuiquam quisquam' probauerit utrumque primum hausisse fabulas de Cleobide et Bitone et de Trophonio et Agamede sane ex uno fonte qui tamen non esset Crantor, tum utrumque ad hunc Crantorem accessisse, ut fabulam quae est de Elysio (hanc enim tribuit Crantori Cicero § 115) ex eo haurirent. Et omnino ualde esse probabile has fabulas eiusdem argumenti uinculo aliquo inter se conexas ex eodem descendere fonte nemo non concedet.

Iam ceteros locos illis communes itaque Crantori uindicandos, quoniam pridem conlecti nouissime ab Heinio[3]) et a Corsseno (l. l. p. 510 sqq.) transscripti sunt, hac critica disputationis parte praeterire liceat; duos adpono nouos:

Tusc. III, 28, 66	Plut. p. 112 C
Quid est autem quod plus ualeat ad ponendum dolorem quam quom est intellectum nihil profici et frustra	Εἰ δὲ μεταθήσῃ ποτέ, τί οὐκ ἤδη μετατίθεσαι καὶ σεαυτὸν ἀνέλκεις ἐκ τῆς ἀτυχίας;

1) Cf. Pind. uit. p. 9 ed. Boeckh. et Paus. IX, 23, 3.

2) Eur. frg. 452: Ἐχρῆν γὰρ ἡμᾶς σύλλογον ποιουμένους | τὸν φύντα θρηνεῖν e. q. s.

3) De fontibus Tusc. dispp., progr. Vimar. 1863.

esse susceptum. Si igitur deponi potest, etiam non suscipi potest.	οἷς γὰρ λόγοις τοῦ χρόνου προϊόντος χρησάμενος ἀπολυθήσῃ, τούτοις νῦν προσσχὼν ἀπαλλάγηθι τῆς κακουχίας.

et

Tusc. III, 16, 34	Plut. 118 C
(Calamitate tactus sanatur) quod humana humane ferenda intellegit.	(παραμυθούμενοι καὶ πείθοντες) τὰ κοινὰ κοινῶς φέρειν καὶ τὰ ἀνθρώπινα ἀνθρωπίνως.

Crantor igitur fortasse soluto metro adtulit Menandri[1]) illud

Ἀνθρωπίνως χρὴ τὰς τύχας φέρειν, ξένε·
τὰ κοινὰ κοινῶς δεῖ φέρειν συμπτώματα.

Qua exhortatione illum ut censeam usum esse adducor uel eo quod exstat ea apud Ciceronem iuxta illam sententiam quam Crantori disertis uerbis a Plutarcho (p. 114 C) tribui supra p. 47 monui.

Altero loco disputaturus sum de consensu qui cernitur inter nonnullos locos Tusculanarum et Axiochi quibus semel accedit Plutarchus. Quos locos partim iam notauerunt Perionius[2]) et Schneider[3]), exscripsit Corssenus l. l. p. 516 sqq. Qui cum primum Tusculanarum librum studeret repetere, id quod nemini, opinor, probauit refutauitque Hirzelius, e Ciceronis praeceptore Posidonio, illum et Axiochi auctorem ex hoc illos locos hausisse serio ausus est ponere. Quocum mihi ex mea de Axiocho sententia omnino non potest esse disputatio, cum praesertim mirae huius opinionis fundamentum[4]) iacere haudquaquam potuerit. Itaque satis habeo proponere meam coniecturam ex qua potius Crantorem medium ponam inter Aeschinem et Ciceronem Plutarchumque.

1) Com. IV, 293. 2) u. Fischeri ed. III. Axiochi p. 198 de qua cf. supra p. 9 adn. 4. 3) De Cic. Cons. p. 13.

4) Parum peritus, ut uidetur, ipsius Axiochi dictum illud quod est mors non pertinet ad nos' e. q. s. et alia quae Prodici sunt a quo quaedam Epicurus accepit, huic quasi auctori tribuit Corssenus; eodem inclinat nunc Heinzius l. l. p. 332 cum de Axiochi fide dubitet, minus recte nisi fallor. Ille autem si quas habuit causas debuit certe proferre, quoniam inde profectus argumentatus est.

Mira certe est similitudo rationis illius propriae qua Aeschines (p. 370 B) et Cicero (Tusc. 1, 25, 61—63. 68—70)[1]) diuinam originem humani animi student demonstrare: enumerant animi uarias uirtutes quibus usus homo bestias superauerit[2]), uitae societatem constituerit, urbibus condendis, praecipue autem perscrutando caelum et sidera, defectus et restitutiones lunae atque temporum conuersionem obseruando, denique exercendis uariis artibus excellat; quod profecto non perfecisset

	§ 70
εἰ μή τι θεῖον ὄντως ἐνῆν πνεῦμα τῇ ψυχῇ, δι' οὗ τὴν τῶν τηλικῶνδε περίνοιαν καὶ γνῶσιν ἔσχεν.	sic (ex memoria rerum et inuentione et celeritate motus omnique pulchritudine uirtutis) uim diuinam mentis agnoscito. cf. § 62 extr. (Quae omnia qui uidit) is docuit similem animum suum eius esse qui ea fabricatus esset in caelo.

Aptissimus hic locus mihi uidetur ad discendum quomodo fons a riuulo discernatur. Fluxit uerbosa et inflata illa narratio qua Cicero ita gaudet ut bis eam lectori offerat, ex Axiochi tenui simplici sobria argumentatione. Quem ipsum cum nullo modo possit sumi a Cicerone esse adhibitum, medium fontem esse Crantorem censeo.

Adparet deinde triplex hic consensus:

Ax. 369 B	Cic. 1, 91	Plut. 109 F
(Ἤκουσα δέ ποτε καὶ τοῦ Προδίκου λέγοντος ὅτι) ὁ θάνατος οὔτε περὶ τοὺς ζῶντάς ἐστι οὔτε περὶ τοὺς μετηλλαχότας... ὅτι περὶ μὲν τοὺς ζῶντας οὐκ ἔστιν, οἱ δὲ ἀποθανόντες οὐκ εἰσίν. ὥστε οὔτε περὶ σὲ νῦν ἐστίν, οὐ γὰρ τέθνηκας, οὔτε εἴ τι πάθοις, ἔσται περὶ σέ· σὺ γὰρ οὐκ ἔσει.	Ut nihil pertinet ad nos ante ortum, sic nihil post mortem pertinebit. In quo quid potest esse mali, cum mors nec ad uiuos pertineat nec ad mortuos? Alteri nulli sunt, alteros non attinget.	*Ὥσπερ οὖν οὐδὲν ἦν πρὸ τῆς γενήσεως οὔτ' ἀγαθὸν οὔτε κακόν, οὕτως οὐδὲ μετὰ τὴν τελευτήν. καὶ καθάπερ τὰ πρὸ ἡμῶν οὐδὲν ἦν πρὸς ἡμᾶς, οὕτως οὐδὲ τὰ μεθ' ἡμᾶς οὐδὲν ἔσται πρὸς ἡμᾶς.*

1) Hos locos primus contulit in uniuersum Matthiaeus p. 45 not.

2) *Ὥστε καταφρονῆσαι μὲν ὑπερβαλλόντων θηρίων βίας* — ‘qui praesidia contra feras inuenerunt’. *δείμασθαι δὲ ἄστη, καταστήσασθαι δὲ πολιτείας* — ‘qui dissipatos homines congregauit et ad societatem uitae conuocauit’; alia.

Sed priusquam ad commentandum hunc locum adgrediar, alterum locum adiungere opus est prorsus eiusdem argumenti, insignem tamen peculiari quadam imagine siue commento atque Ciceroni et Axiocho communem:

Ax. 365 D	Cic. 1, 90
ὥς οὖν ἐπὶ τῆς Δράκοντος ἢ Κλεισθένους πολιτείας οὐδὲν περὶ σὲ κακὸν ἦν· ἀρχὴν γὰρ οὐκ ἦς περὶ ὃν ἂν ἦν· οὕτως οὐδὲ μετὰ τὴν τελευτὴν γενήσεται· σὺ γὰρ οὐκ ἔσει περὶ ὃν ἔσται.	(Qui enim satis uiderit... animo et corpore consumpto ... illud animal quod fuerit factum esse nihil: is plane perspiciet...) nec pluris nunc facere M. Camillum hoc ciuile bellum quam ego illo uiuo fecerim Romam captam. Cur igitur et Camillus doleret si haec post CCCL annos euentura putaret? et ego doleam, si ad decem milia annorum gentem aliquam urbem nostram potituram putem?

Est profecto notabilis quaedam et peculiaris cogitatio et plane Graeca, quam Tullius bellicosis suis Latinis pluribus explicare et inicere studuit; eadem de causa pro Graecis nominibus Romani clarissimi nomen substituit[1]). Similem argumentationem cum simili imagine praeter hos unus Teles praebet, ut etiam hunc e Crantore hausisse concludam. Sunt autem talia[2]): '*Ναί· ἀλλ' οὐκέτι ἔσται*' (sic interpellat consolatoris adloquium lugens). *οὐδὲ γὰρ ἦν μυριοστὸν ἔτος, οὐδ' ἐπὶ Τρωικῶν, οὐδὲ γὰρ κατὰ προπάππους σου. σὺ δὲ ἐπὶ μὲν τούτων οὐδ' ὅλως ἄχθῃ, ὅτι δὲ εἰς ὕστερον οὐκ ἔσται, δυσχεραίνεις.*

Fortasse cognationem locorum etiam indicat in eadem argumentatione quamuis paulo diuersa ratione ab Aeschine et Cicerone inlatus H i p p o c e n t a u r u s; mirum certe esset si alter alterius nescius in hoc tam remotum exemplum incidisset (Ax. 369 C: Cic. 1, 90). Ceterum non alienam fuisse ipsam illam sententiam a uetere Academia praeclare euincitur simili dicto Arcesilai et ipsius ueteris Academici, qui Crantoris intimus amicus heresque et summo amore et studiis cum eo coniunctus erat. Qui docuit haec[3]): *τοῦτο τὸ λεγόμενον κακὸν ὁ θάνατος*

1) Hanc obseruationem praeoccupasse uideo Matthiaeum p. 46.
2) Stob. Flor. CVIII, 83, uol. IV, p. 53 M.
3) Plut. cons. ad Ap. 110 A.

μόνον τῶν ἄλλων τῶν νενομισμένων κακῶν παρὸν μὲν οὐδένα πώποτ᾽ ἐλύπησεν. — Accedunt pauca uestigia eiusdem generis e quibus unum iam obseruauit Welcker p. 513: (Axiochus et Ciceronianus 'discipulus' post praeceptorum orationem aeque exclamant):

Tusc. 1, 112	Ax. 370 DE
Prior enim pars orationis tuae faciebat ut mori cuperem ... (omnino autem oratione perfectum est, ut mortem non ducerem in malis).	*Εἰς τοὐναντίον με τῷ λόγῳ περιέστακας· οὐκέτι γάρ μοι θανάτου δέος ἔνεστιν, ἀλλ᾽ ἤδη καὶ πόθος.*

ad quem locum uelim conferas alterum hunc p. 366 C, ubi Socrates audita Prodici oratione: Ita, inquit, sum adfectus *ὥστε ἔγωγε μὲν παρὰ ἀκαρῆ διέγραψα τὸν βίον καὶ ἐξ ἐκείνου θανατᾷ μου ἡ ψυχή.* Scilicet *εἰρωνικῶς* increpat.

Nec minus memorabilem elocutionis et sententiae similitudinem inuenio eis locis quibus uterque disputat de metu ipsius temporis puncti quo fiat mors; praefatur Axiochus haec: *ἀλλ᾽ οὐκ οἶδ᾽ ὅπως παρ᾽ αὐτὸ τὸ δεινὸν γενομένῳ οἱ μὲν καρτεροὶ καὶ περιττοὶ λόγοι ὑπεκπνέουσιν ....*

p. 365 C	Cic. 1, 83
ἀντίσχει δὲ δέος τι, ποικίλως περιαμύττον τὸν νοῦν, εἰ στερήσομαι τοῦδε τοῦ φωτὸς καὶ τῶν ἀγαθῶν. cf. 369 D *ἐμὲ δὲ ἡ στέρησις τῶν ἀγαθῶν τοῦ ζῆν λυπεῖ*	illud angit uel potius excruciat, discessus ab omnibus iis quae sunt bona in uita

Talem autem locum apud Crantorem fuisse etiam inde ualde probatur quod omnia quae apud Ciceronem usque ad finem capitis secuntur ex illo uidentur transscripta: pergens enim statim laudat Cicero Consolationem suam in qua satis deplorasse se dicit uitam: scilicet fecit hoc secundum Crantorem; tum laudat Hegesiae librum illum famosum quem cum nusquam iterum laudet, inuenisse eum in Crantoris illi fere aequalis libro memoratum pro certo adfirmauerim; tum sequitur Callimachi epigramma quod supra (p. 40 sqq.) Crantoris libro uindicauimus. —

Postremo solus Cicero (1, 48, 115) uersus Cresphontis Euripidei (frg. 452 N.) Crantori uidetur debere; accedit quod

indicat, ut solet, Aeschines eundem locum altero tantum uersu laudato (p. 368 A). Atque ne ullus remaneat scrupulus: uersus utrimque cincti sunt locis quos e Crantore translatos esse supra (p. 51 sq.) demonstrauimus. — Et locum suum habeat Diogenis (IV, 26) memorabilis adnotatio haec:

Ἐθαύμαζε δὲ Κράντωρ πάντων δὴ μᾶλλον Ὅμηρον καὶ Εὐριπίδην, qua tamen caue ita abutaris ut quaecunque in Plutarchi consolatione (permulta illa quidem) inueneris Homerica uel Euripidea statim tribuas Crantori.

Finem faciant duo loci Homerici[1]), *Ω* 522—534 et *ο* 245 qui apud Plutarchum et in Axiocho leguntur ita quidem ut in altero loco ipsam summam indicasse rursus satis habeat Aeschines laudans tantummodo uersus 525 et 526. In altero loco (*ο* 245) coniecturam meam adiuuat quod paulo post apud Plutarchum (p. 111 C) sequitur Crantoris locus.

Haec fere partim certissime partim magna cum probabilitate Crantori restitui puto: suspiciones hic illic in reliqua disputatione obuiam fient.

Subiungamus statim tres alios Academicos. Primum quidem Arcesilaum in hoc loco uersatum esse concludas e fragmento a Plutarcho p. 110 A seruato quod supra (p. 55 extr.) adscripsimus.

Tum Xenocratis cuiusdam prioris *ὁμωνύμου* philosophi propinqui et eius quidem Academici *λόγος Ἀρσινοητικός, γεγραμμένος περὶ Ἀρσινόης ἀποθανούσης* memoratur[2]). Quem librum ad Arsinoen, Ptolemaei Philadelphi et sororem et uxorem, pertinuisse uel ex temporum probabili computatione liquet. Itaque cum eandem esse Plutarcheam Arsinoen[3]) Wyttenbachius mihi persuaserit, conicio illum *τινὰ τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων* a quo pulchram illam de Luctu fabellam narrari facit Plutarchus, hunc esse Xenocratem quippe qui mortuam reginam peculiari dignatus sit libro.

1) Ax. 367 D et Plut. 115 C. Ax. 368 A et Plut. 111 B.
2) Diog. IV, 15. 3) Plut. 111 F sqq.

Carneadem nouum Academicum et acerrimum Zenonis et Chrysippi inpugnatorem inter consolationum auctores refert Hieronymus. Quem cum praeter epistulas ad Ariarathem Cappadocum regem datas nihil reliquisse prodatur[1]), epistulas nonnullas consolatorias scripsisse fortasse sumendum est. Neque enim illud testimonium Hieronymi quod Tullianae consolationis auctoritati supra (p. 48) uindicaui, cum Hirzelio[2]) in suspicionem uocare ausim.

Verum ut ipse nihil reliquerit, propagatus quasi est cum per alios discipulos tum per Clitomachum Karthaginiensem quem licet non tam mortis quam ʿeuersae patriaeʾ siue exilii exstiterit consolator non praetereo et quia teste Hieronymo l. l. inter Tullianae consolationis auctores fuit et quia ipsius libelli tria fragmenta exstare mihi persuasi et Heusdium uideo dubitanter conicientem p. 114.

Et primum uide quam egregie Hieronymi fides ab Hirzelio aspere nec merito uexata ab ipso Tullio Tusc. III, 54 confirmetur. ʿLegimusʾ, inquit, ʿlibrum Clitomachi quem ille euersa Karthagine misit consolandi causa ad captiuos ciues suosʾ. Adicit magnam libri laudem. Fuit igitur hoc scribenti ob oculos liber: iam credo neminem mihi oblocuturum esse statuenti eodem libro quem in Tusculanarum tertio libro qui totus in re consolatoria uersatur adhiberet, paulo ante in scribenda Consolatione non caruisse Tullium. Sed de his infra fusius; nunc Clitomachei libri simul et Carneadis fragmentum quod pertinet ad consolationis locum ʿde malorum praemeditationeʾ a Cicerone l. l. seruatum exhibemus: ʿin eoʾ — dicit Clitomachi librum — ʿest disputatio scripta Carneadis quam se ait in commentarium rettulisse. Cum ita positum esset uideri fore in aegritudine sapientem patria capta, quae Carneades contra dixerit scripta suntʾ. — Duo alia debemus Stobaeo[3]) qui alterum

1) Diog. IV, 65. Idem in praef. 16 κατά τινας nihil scripsisse Carneadem memorat. Doctrinae eius discipulorum commentariis ferebantur. Diog. l. l. Cic. Tusc. III, 54.

2) Untersuchungen zu Cic. philos. Schrr. III, 351.

3) Stob. Flor. XCVIII, 67 et CV, 29.

quod est *Οὐδὲν τῶν ἀνθρωπίνων βέβαιόν ἐστιν, ἀλλὰ πάντα φέρεται φορᾷ τινι παραλόγῳ* laudat *ἐκ τῶν Κλειτομάχου*, alterum *Κλειτομάχου* hoc:

Τοῖς εὐπλοοῦσιν ἀντιπνεύσασ᾽ ἡ τύχη
ἅπαντα συγχεῖ, κᾆτα ναυαγεῖν ποιεῖ

τὰ τῇ φρονήσει καὶ τοῖς λογισμοῖς ὀρθῶς ἐκπεπονῆσθαι δοκοῦντα πρὸς τὸ καλῶς ζῆν.

Utrumque ad consolationis sollemnem et sexcentis modis uariatum locum pertinet quo monemur ne in hac misera uita semel conlocati uicibus fortunae cuius constantia sit summa inconstantia frangi nos patiamur. Et ut scrupulum, si qui forte etiam residat, euellam, reicio te ad Theophrastei libelli gemellum de fortuna locum quem supra p. 35 exscripsi.

Crantori aetate suppar Hegesias Cyrenaicae scholae philosophus omnino non esse beatitudinem in molestissima uita ratus [1]) dolorem saltem quam maxime fugiendum esse docuit cum alias tum libro quem inscripsit *Ἀποκαρτερῶν*. In quo quidam per inediam decedens uitae humanae enumerauit mala[2]). Ex quo *πεισιθάνατος* uocatus propterque perniciosum doctrinae effectum a primo Ptolemaeo expulsus est. Ad illum librum potest spectasse Apollodorus Gelous nouae quam uocamus comoediae Atticae poeta qui comoediam de cuius argumento ceteroqui nihil propter fragmentorum penuriam possumus suspicari, inscripsit *Ἀποκαρτερῶν* [3]). Is cum a Suida *σύγχρονος Μενάνδρου* dicatur, certe potuit Hegesiae librum illa aetate famosum admodum comoedia *ὁμωνύμῳ* perstringere et inridere.

Ceteros quoque Cyrenaicos e peculiari ipsorum doctrina quam de malorum praemeditatione protulerunt, haud spernenda de consolatione praecepisse scimus hodie [4]).

---

1) Diog. II, 94 sq. 2) Cic. Tusc. 1, 84.

3) *Ἀπολλοδώρου Ἀποκ.* Stob. Flor. XVI, 11; Carystii Apollodori *Ἀποκ.* habet Suid. s. u. *σπουδάζω*, s. u. *Ἀπολλ. Γελῷος: Ἀποκ. ἢ Φιλαδέλφοι*, quod inuerso ordine Athen. XI, 472 C scribit. cf. Mein. Com. IV, 439 et hist. crit. p. 459. — Valde memorabile uidetur esse hanc comoediae inscriptionem (*Ἀποκαρτερῶν*) etiam Antiphani et Philemoni placuisse.

4) Cic. Tusc. III, 13, 28. 15, 31. 22, 52.

Plurimus erat in hoc genere Epicurus. Cuius inter fragmenta ea quae inuenio consolationi non solum apta sed propria licet mihi credo referre ad consolationem quam *περὶ τῆς Ἡγησιάνακτος τελευτῆς πρὸς Δοσίθεον τὸν πατέρα καὶ Πύρσωνα τὸν ἀδελφὸν τοῦ τεθνηκότος*[1]) misit. Quam consolationem fuisse in Epicuri epistulis quae in conlectionem redactae erant[2]), intellegitur e uerbis Plutarchi qui l. l. pergit *ἔναγχος γὰρ κατὰ τύχην τὰς ἐπιστολὰς διῆλθον αὐτοῦ*[3]). — Ceterum cum apud Diogenem inueniam memoratum eiusdem librum *Ἡγησίαναξ*, equidem memor inscriptionum quae sunt *Ἀξίοχος (ἢ περὶ θανάτου), Εὔδημος (ἢ περὶ ψυχῆς), Καλλισθένης (ἢ περὶ πένθους)*, dein reputans Hegesianactem sine dubio Epicuro familiarissimum fuisse illum librum pariter de defuncti amici morte uel omnino de his quaestionibus scriptum fuisse non sine probabilitate mihi uideor conicere.

Exstat autem apud Lucretium[4]) locus consolatorius qui haud paucis tam mire cum eis conuenit quae ab ipso Epicuro fuisse adhibita aliunde discimus, ut non possimus non concludere illius consolationem (cui fortasse accedit ille Hegesianax) ipsam a Lucretio ibi exhaustam esse[5]), itaque cetera quoque argumenta quae ab eo proferuntur, etiamsi ab aliis ut Epicurea disertis uerbis non memorentur, Epicuro tamen esse tribuenda. Et primum quidem Epicurum non minus quam Crantorem adhibuisse Axiochum euincitur. Transtulit enim Prodici argumentum quod est ‘mors nihil ad nos pertinet’ paene ad uerbum:

---

1) Plut. non posse etc. p. 1101 B. 2) Diog. X, 28 extr. cf. Plut. l. l.

3) Infelicissime Heusdius p. 63 adn. 2 inclinat in suspicionem inanem Menagii, qui cum apud Diog. titulum *Ἡγησίαναξ* cum praecedenti qui est *περὶ ὁσιότητος* perperam coniunctum legeret, librum hunc ficticium et illas a Plutarcho memoratas epistulas (erat omnino una epistula) idem opus fuisse hariolatus est ad Cic. de nat. deor. 1, 41, 115; unde nisi Epicurum scripsisse ‘de pietate aduersus deos’ nihil accipimus. Reisacker l. l. cum Plut. l. l. non satis accurate inspexisset, Hegesianactem et illam consolationem pro uno libro habuit.

4) De rer. nat. III, 830—1094 L.

5) Praeter alia etiam hanc suspicionem obiter adnotauit Reisacker p. XLIV.

Τὸ φρικωδέστατον inquit *οὖν τῶν κακῶν ὁ θάνατος οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς, ἐπειδήπερ ὅταν μὲν ἡμεῖς ὦμεν, ὁ θάνατος οὐ πάρεστιν· ὅταν δ' ὁ θάνατος παρῇ, τόθ' ἡμεῖς οὐκ ἐσμέν. οὔτ' οὖν πρὸς τοὺς ζῶντας ἐστὶν οὔτε πρὸς τετελευτηκότας, ἐπειδήπερ περὶ οὓς μὲν οὐκ ἔστιν, οἱ δ' οὐκέτι εἰσίν*[1]). Atque apud Lucretium Epicurus huic doctrinae eandem quam supra (p. 55) notauimus Aeschinis imaginem *ὡς οὖν ἐπὶ Δράκοντος ἢ Κλεισθένους πολιτείας οὐδὲν περὶ σὲ κακὸν ἦν* e. q. s., nempe ut a Cicerone sic etiam a poeta Romano coloribus magis Romanis distinctam, addit:

Nil igitur mors est ad nos neque pertinet hilum,
Quandoquidem natura animi mortalis habetur.
Et uelut ante acto nil tempore sensimus aegri
Ad confligendum uenientibus undique Poenis..
Sic ubi non erimus.................
Scilicet haud nobis quidquam, qui non erimus tum,
Accidere omnino poterit sensumque mouere.

Nemo iam ut opinor dubitabit mihi adsentiri pariter ab Epicuro in consolatione hunc locum explanatum et adornatum fuisse.

Videtur igitur etiam Epicurus Axiochum adhibuisse, nisi forte statuere malis inter eum et ipsum Crantorem qui eodem fere tempore docebat intercedere cognationem. In quam quidem opinionem pronus erit quicunque contulerit de animi indolentia detrectanda hos locos quorum uterque ex illorum philosophorum consolationibus adfertur[2]):

Epicurus	Crantor
Τὴν εἰς τὸ ἀπαθὲς καθεστῶσαν ἀλυπίαν ὑφ' ἑτέρου μείζονος ὑπάρχειν, ὠμότητος ἢ δοξοκοπίας καὶ λύσσης· διὸ πάσχειν τι βέλτιον	*Τὸ γὰρ ἀνώδυμον τοῦτο οὐκ ἄνευ μεγάλων ἐγγίγνεται μισθῶν τῷ ἀνθρώπῳ· τεθηριῶσθαι γὰρ εἰκὸς ἐκεῖ μὲν σῶμα, ἐνταῦθα δὲ ψυχήν*

1) Diog. X, 125 ex epistula ad Menoeceum sunt; respondet Lucr. l. l. 830 sqq. Constat autem, et de illo argumento consolatorio quod exscripsi supra disertis uerbis testatur Plut. p. 1101 B, Epicurum se ipsum solere exscribere.

2) Plut. p. 1101 A et cons. ad Ap. 102 D. — Epicureas sententias Ciceronem in Crantoris libello inuenisse tractatas uideo statuere Heinium l. l. p. 11.

En mira sententiarum concordia! Quae opinio ut fundamento quasi stabiliatur utque simul experimento eluceat Lucretium consolantem ex uno Epicuro pendere, adpono locum et decantatum et egregie consolatoribus gratum.

Lucr. 938	Cic. Tusc. V, 118	Hor. Ep. II, 2, 213	Plut. cons. ad Ap. 120 B
Cur non ut plenus uitae conuiua recedis | Aequo animoque capis securam, stulte, quietem? |	Mihi quidem in uita seruanda uidetur illa lex quae in Graecorum conuiuiis obtinetur. Aut bibat inquit aut abeat. Et recte; aut enim fruatur aliquis pariter cum aliis uoluptate potandi aut ne sobrius in uiolentiam uinolentorum incidat, ante discedat . . . Haec eadem quae Epicurus totidem uerbis dicit Hieronymus.	Viuere si recte nescis, decede peritis. | Lusisti satis, edisti satis atque bibisti. | Tempus abire tibi est, ne potum largius aequo | Rideat et pulset lasciua decentius aetas. |	*Ἀλλὰ γὰρ ἐκεῖνος μὲν ..... προαπεφοίτησε τοῦ θνητοῦ βίου, καθάπερ ἐκ συμποσίου, πρὶν εἴς τινα παροινίαν ἐκπεσεῖν τὴν τῷ μακρῷ γήρᾳ παρεπομένην.*

Ex hoc consensu conligo primum hunc locum in Epicuri consolatione adornatum fuisse, deinde eundem a Cicerone et a Plutarcho uideri inuentum esse in Crantoris libello.

Huc accedit alter locus Epicuri apud Lucretium (u. 1090 sqq.) qui est 'uitam cum aeternitate comparatam puncti instar esse' quem Crantorem habuisse supra (p. 50) demonstraui[1]. Sed reuertor unde digressus eram.

Optime sibi respondent hi loci (cohaerentes illi quidem cum eo argumento quod modo tractaui) quibus eandem argumentationem eisdem commentis coloribusque distinguunt Aeschines et Epicurus. Qui eo magis digni sunt qui adscribantur quod uidentur adhuc latuisse[2]:

Axioch. p. 365 C	Lucr. III, 870
ἀντίσχει δὲ δέος τι, ποικίλως περιαμύττον τὸν νοῦν εἰ ἀειδὴς δὲ καὶ ἄπυστος ὁποίποτε κείσομαι σηπόμενος, εἰς εὐλὰς καὶ κνώδαλα μεταβάλλων.	Proinde ubi se uideas hominem indignarier ipsum | Post mortem fore ut aut putescat corpore posto | Aut flammis interfiat malisue ferarum. |

1) Praeterea cf. Lucr. l. l. 861 sqq. cum Ax. p. 365 D Cic. Tusc. 1, 6. 12.
2) Lucr. 870—887. Ax. p. 365 CD.

Σω. Συνάπτεις γάρ, ὦ Ἀξίοχε, παρὰ τὴν ἀνεπιστασίαν ἀνεπιλογίστως τῇ αἰσθησίᾳ αἴσθησιν, καὶ σεαυτῷ ὑπεναντία καὶ ποιεῖς καὶ λέγεις, οὐκ ἐπιλογιζόμενος ὅτι ἅμα μὲν ὀδύρει τὴν ἀναισθησίαν, ἅμα δὲ ἀλγεῖς ἐπὶ σήψεσι καὶ στερήσει τῶν ἡδέων, ὥσπερ εἰς ἕτερον ζῆν ἀποθανούμενος

. . . quamuis neget ipse | Credere se quemquam sibi sensum in morte futurum: | Non ut opinor enim dat quod promittit et unde | Nec radicitus e uita se tollit et eicit, | Sed facit esse sui quiddam super inscius ipse | . . . . Ipse sui miseret: neque enim se diuidit illinc | Nec remouet satis a proiecto corpore et illum | Se fingit sensuque suo contaminat astans |

Pulcherrimus uero ille de uanis Acheruntis terroribus apud Lucretium (uu. 978—1023) quem sane propriis quoque luminibus inlustrauit poetae ingenium, certo deriuatur ex Epicuro; si quidem Seneca hanc uere decantatam sententiam 'cantilenam Epicuream' uocat. Quae quin in eius consolatione locum sūum habuerit, nulla dubitatio.

In nulla absoluta consolatione deerant uaria exempla uarios in usus prolata, quae Cicero quidem utilissima esse censuit, rectissime et humanissime procul dubio. Quare cum apud Lucretium (uu. 1024—1045) locum qui est 'de mortis necessitate' compluribus exemplis confirmatum legamus, uel ideo in hac quoque re Epicuri consolationem ab illo adhibitam esse putabimus. Sed ecce Plutarchus in consolatione (iuxta quosdam Euripidis locos) adponit quattuor uersus manifesto alicunde ex eodem loco sumptos:

Ποῦ γὰρ τὰ σεμνὰ κεῖνα, ποῦ δὲ Λυδίης
μέγας δυνάστης Κροῖσος ἢ Ξέρξης βαρὺν
ζεύξας θαλάσσης αὐχέν' Ἑλλησποντίας;
ἅπαντες ἄϊδαν ἦλθον καὶ Λάθας δόμους.

Quorum alterum et tertium Reisacker contulit cum Lucretii u. 1029 quo idem Xerxes innuitur:

'Ille quoque ipse, uiam qui quondam per mare magnum Strauit' — cui addere lubet rei causa u. 1033 (sc. Xerxes) 'Lumine adempto animam moribundo corpore fudit'.

Optime ille quidem, modo ne ex Euripide uersus a poeta arcessitos esse statueret, graui inductus errore[1]). Quod uero

1) 'Eurip. Cresph. frg. apud Plut. cons. ad Ap. c. 15' dicit uir doctus

Lucretium Epicurum suum exprimentem subito alio auolasse sumpsit, omnino inritus sumpsit. Nos potius fontium eruendorum usu admoniti illum hos uersus apud Epicurum poetarum expilatorem laudatos inuenisse rectius contendemus[1]). Qui uersus quo patre sint orti ἐν παρέργῳ quaesiuimus. Sed nunc ualeat Epicurus.

Metrodori Epicurei illi aetate fere aequalis ab uno Seneca[2]) commemoratur epistula consolatoria ad sororem de optimae indolis filii morte missa.

---

l. l. p. XLIV adn. 1, cum nisi h. l. hi uersus omnino non adpareant unde auctorem sciamus. Nauckius eos non recepit in tragg. gr. frgg.; Bergkius qui eos in Lyr.[4] III, p. 739 recenset iambographum aliquem recentiorem auctorem esse suspicatur. Equidem cum neutro facio. Euripidi uersus utique abiudicandi sunt et propter sermonem [uerbo δυνάστης plane abstinet; semel dicit Ἠλίδος δυνάστορες J. A. 280. Ne in cantico quidem ἀΐδαν ἦλθον dicere potuit nedum in senario. Nam εἰς Ἅιδου ἐλθεῖν solet dicere. Semel in cantico (Alc. 237 μαραινομέναν νόσῳ) χθόνιον παρ' Ἅιδαν habet. Similiter Soph. O. C. 1461 βροντὴ μ' ἄξεται πρὸς Ἅιδην. Forma uero quae est Ἀΐδαν nisi in canticis (Soph. El. 833. Ant. 822) omnino locum non habet] et propter ipsam indolem; neque enim Euripides e rerum gestarum memoria nominatim exempla petere adsolet. Equidem recentiori alicui tragico adsignari uelim uersus quorum argumentum non ad iambographum facere uidetur.

1) Pariter iudico de Lucr. uu. 840—842 qui Trag. gr. frg. adesp. 430 manifesto spectant; et de u. 960 qui ex Eur. Suppl. 1108—1113 et de u. 971 qui indidem (e uu. 534 sq. qui per me licet alius cuiuspiam sint poetae) deriuandus est.

2) Sen. epist. 98, 9. cf. 99, 25, ubi Graecorum uerborum lectio tam dubia est, ut adquiescendum sit in Senecae paraphrasi quae accuratissime ad Metrodori uerba se adplicare uidetur.

(Cetera propediem edentur in 'Studiorum philologicorum Lipsiensium Vol. IX.')

VITA.

Hannoueranus, ex ipsa tum regni urbe patre Ernesto matre Anna de gente Keil oriundus anno h. s. LXII natus sum Carolus Hermannus Buresch. Fidei sum addictus paternae quae est euangelica; mater enim catholicam profitetur, Austriaci imperii olim ciuis. — Oldenburgae Chaucorum quo pater ad orbitas ferreas sternendas arcessitus erat, puerulus triuiali disciplina, adulescens altioris doctrinae rudimentis inbutus sum gymnasio. Autumno anni h. s. LXXXI cum maturitatis testimonio dimitti; hinc patris magis quam mea uoluntate humanioribus quae dicimus studiis destinatus Marburgam Chattorum deuenire, Birtium Caesarem Bergmannum Lucaeum L. Schmidtium Varrentrappium audire, pronus tamen ex animi sententia in Germanorum ueterum litterarum lectionem quo pridem inclinaueram.

Mox parentes Kiloniam domicilium transferre, ipse Lipsiam adire, totum annum illis insumere studiis, adspirare tamen ut ante ad philologa; quod feliciter uertit. Nam sic factum ut, cum tertium studiorum annum ingressus ad haec accederem, non accederem prorsus hospes. Ceterum nostrarum litterarum qualicumque notitia ad ueteres intellegendas aestimandasque mirum quantum pro facultate mea adiutum me esse sentio. Nec umquam — quamquam spes in arduo — altero frui altero carere me uelim: erant qui utroque pollerent; quos qua licet sufficitque ingenium aemulabor.

Scholas adii, dum huius academiae ciuis ago, Biedermanni Crusii Curtii Ecksteini Gardthauseni Heinzii Hildebrandi Lipsii Ribbeckii Seydelii Voigtii Wenckii Zarnckii.

Seminariorum interfui exercitiis paedagogici Ecksteiniani per sex menses, Zarnckiani germanici per annum et dimidium socius extraordinarius, ordinarius regii philologici per duos annos, per sex menses senior.

Hildebrandi priuatissimae societati per annum et dimidium adnumerabar, Ribbeckianae per hos duos annos senior audio.

Quorum uirorum doctorum ad unum omnium, inprimis Birtii Lipsii Lucaei Zarnckii grato usque animo memor ero. Hildebrando et Ribbeckio, si quid in eis quo mens prona profeci, debeo: agere gratias nequeo, habeo dum spiro.